

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ
AYLIK YAYIN ORGANI

İKTİSAT DERGİSİ

ŞUBAT 1973

SAYI 104

CİLT : 17

350 KURUŞ

TÜRLON
Türk Nylon 6 ipliği

SİFAŞ

SENTETİK İPLİK FABRİKALARI

A. Ş.

MERKEZİ : Bursa — Sanayi Bölgesi

Telefon : 18500 — 18504

BÜRO : Bursa — Atatürk Caddesi, Ticaret Bankası, İş Han Kat 1
Telefon : 14 489

BÜRO : İstanbul — Unkapanı Atatürk Bulvarı, Manifaturacılar Çarşısı
No. 3501 — 3502 Telefon: 22 35 73 — 27 72 53

Dikkat !

Daha evvel başka yerde basılan yazılara ücret ödenmez.
Yazılarda ki fikirler yazarlara aittir. Cemiyetli ve dergiyl
sorumlu kılmaz gönderilen yazılar basılsın veya basılmasın lade
edilmez.

Reklâm Tarifesi

Ön kapak içi	750,— TL.
İç sahife	500,— TL.
Arka kapak içi	750,— TL.
Arka kapak	1000,— TL.

İKTİSAT DERGİSİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ YAYIN ORGANIDIR

İktisaden zayıf bir millet fakrû sefaletten kurtulmaz; Kuvvetli bir medeniyete, refah ve saadete kavuşamaz; /çtımâi ve Siyasî felâketlerden yakasını kurtaramaz.
K. ATATÜRK

CİLT : XVII
SAYI 104
ŞUBAT 1973

Fiatı : 3.5 T. L.
Yıllık : 42-6 Aylık : 21 TL.

YAZI HEYETİ
İSTANBUL

SUHA AKSOY
GÜROL BAHADAN
MUAMMER BAŞOĞLU
NİHAT BATUR
AYHAN BERMEK
İLKER BİRDAL
NATİK BUDA
FARUK ÇEHRELİ
ALİ DİNÇÇAĞ
MEHMET EMANET
ZEKİ ERGUNSU
ŞEMSEDDİN GÜLER
Prof. Dr. MÜKERREM HİÇ
ORHAN SOFUOĞLU
REŞAT UMUR
RIDVAN YÜKSELEN
ANKARA
ORHAN BULDAÇ
OKTAY EMED
NACİ SARİEYYÜBOĞLU

Sahibi : Cemiyet Adına NİHAT BATUR

Yazı İşleri Müdürü : FARUK ÇEHRELİ

İdare Müdürü : İLKER BİRDAL

İdare Yeri : Tünel Galip Dede Cad. No. 48/1

Telefon : 44 04 36 - 49 89 03 - 44 48 63

P. K. 599 Karaköy/İst.

Basıldığı yer : YENİLİK BASİMEVİ

İÇİNDEKİLER

2. Derginin Sesi ***
3. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin
Türk Ekonomisindeki Yeri,
Sorunları ve Çözüm Yolları Özel ÖNCEL
24. Çevre Sorununun Önemi ve
Kalkınma Çabaları Server ŞENGÜN
31. 339 Milyar Liralık Türkiye Kalkınma
Hızını Yüzde 25'e Çıkarmanın Finansman
«Töleme» Kaynakları Halit TARANCI
39. Ayın İktisadi - Mali, Hukuki
Sosyal Mevzuatı Mehmet EMANET

Derginin Sesi ..

Sevgili ve Değerli Okuyucularımız,

Türkiye Cumhuriyetinin 50 nci kuruluş yılına girmiş bulunuyoruz. Cumhuriyet İdaresinin geçen 50 yılını konumuzca ikiye ayırmak çok yerinde olur; 1938'e kadar süren Büyük Atatürk'ün devri ve son 25 yıl!.....

Cumhuriyet İdaresiyle birlikte Türk Ekonomisinin de 50 nci yılını kutluyacağız. Birinci 25 yıllık dönemde harpten çıkmış bir devletin adeta yok olmuş ekonomisi, muassır medeniyetler seviyesine biran evvel ulaştırılmak amacıyla yeniden düzenlenmiş, büyük hamleler yapılmıştı. O tarihlerde nisbeten sağlam temeller üzerine oturtulan Türk Ekonomisi ikinci büyük hamlesine aynı metod ve anlayışla devam edemezdi. Bütün dünyanın iktisat ilminin kaçınılmaz nedenleri ve etkenleri içinde bilinçli ve düzenli olan adımlarla ilerleyişine ayak uydurduğu, bilhassa ikinci dünya harbi sonrasında ülkemiz için de böyle bir zorunluluk şarttı. Nitekim, ülkemizde son 25 yılda ekonomik ve sosyal yönden büyük gelişmelerle kalkınma hamlesi devam ettirilmek isteniyor!... Ancak, bu arada zuhur eden bazı bünye rahatsızlıklarını ekonomik kalkınmalarını normal icabı olarak kabul edecek olursak, Türkiye'mizde de çok şeylerin değişmiş olduğunu söyleyebiliriz. Bir yandan yeni yollar açılmış, barajlar, santraller yapılmış, sulama imkânları sağlanmış, köylere kadar elektrik ulaştırılmış, halkın umumî okuma yazma seviyesiyle birlikte kültürü artırılmış; diğer yandan Resmî ve özel sektörün adeta birbiriyle yarışmasına yani yeni sınaî kuruluşları işletmeye açmaları milli gelirin artmasını kamçılayan, millî kalkınmayı gerçekleştiren en büyük amiller olarak istikbale güvene bakmamızı müjdeleyen en güzel işaretlerdir!...

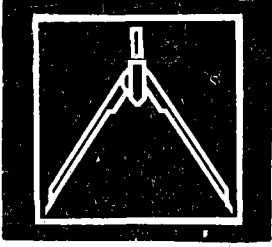
Tarımda da randıman artırıcı metodların yayılması köylünün ve çiftçinin eğitilmesi, hayvancılığın ülkenin imkânları nisbetinde en iyi seviyeye ulaştırılması hepimizin başlıca arzularıdır.

İşte, bütün bu çalışma ve çabalarla kalkınma yolunda elli yıllık bir merhale katederken Türk Ekonomisi zaman zaman Enflasyon ve Devalüasyonların etkisinden de kurtulamamıştır. Bir yandan enflasyonu önleyici tedbirler konulurken diğer yandan iç ve dış değerli devamlı düşme seyri arzeden paramızın istikrarlı bir seviyede tutulması ve dışticaretimizin düzeltilmesi amacıyla, bilhassa son 25 yılda sık sık devalüasyona başvurulmuştur. Ancak, bu operasyonları müteakip içfiatlara hakim olmadığından bir yandan kalkınma zorlamaları bir yandan nüfus artışları ekonomiyi yeni bir devalüasyonun eşliğine itekemiştir.

Türk Ekonomisinin 50 nci yılı gerek bizim aramızda camiamızda ve dergimizde gerekse camiamız dışında bu yıl devamlı tartışılacak nedenler ortaya konacak!... Ancak, bütün bu tartışmalar ve ortaya koymalardan sonra doğru yolda devam edebilmek için; kısacası, bir ülkenin kalkınmasını rasyonel ve istenilir şekilde yürütmek tek kuvvetin İKTİSATÇI'lar olduğu kabul edilebilecek mi?!

20 nci asrın ekonomik savaşının kurmay öncüleri olan biz İKTİSATÇI'lar, yılların verdiği bilgi, görgü ve tecrübelerle Milletimizin dalma emrindeyiz.

Sevgi ve Saygılarımızla
İKTİSAT DERGİSİ

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Türk Ekonomisindeki Yeri, Sorunları ve Çözüm Yolları

Derleyen : Özer ÖNCEL
E.B.K. Müfettişi

Bu yazı, Millî Prodüktivite Merkezi'nin düzenlediği «Verimlilik Açısından Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Yeniden Düzenlenmesi ve Geliştirilmesi Seminerinden» yararlanılarak derlenmiştir.

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT'lerinin) Türk Ekonomisinin

deki yerini dört kritere göre incelemek mümkündür.

(1) Katma Değer Yönünden KİT'lerin Türkiye Millî Geliri İçindeki Payı :

KİT'lerin 1967, 1970 ve 1971 yıllarında GSMH'ya katkısı ve sektörler itibariyle hissesi şöyledir:

Cari Fiatlar Üzerinden (Milyon TL)

	1967			1970			1971		
	Türkiye	KİT	%	Türkiye	KİT	%	Türkiye	KİT	%
1 — Tarım	29000	—	—	37968	—	—	45975	—	—
2 — Sanayi	17306	4464	25,8	25441	6921	27,2	34243	8441	24,7
Madencilik	1553	1490	95,9	2237	2160	96,5	2976	2588	87,0
İmalât Sanayi	4656	2689	18,3	21627	4121	19,1	29104	4908	16,9
Elekt, Gaz	1096	285	26,0	1576	639	40,6	2162	945	43,7

3 — Ticaret	8852	516	5,8	12869	711	5,5	17309	828	4,8
4 — Ulaşım, Hab.	5823	1920	33,0	8377	2825	33,7	10313	3897	37,8
5 — Mali Mües.	1863	799	42,9	3023	592	19,6	3770	1360	36,1
6 — Diğerleri	24676	587	2,4	35982	987	2,7	45849	1269	2,8
7 — Dış gelir	295	—	—	—	—	—	—	—	—
GSMH (Faktör	—	—	—	2285	—	—	5469	—	—
Fiatları)	87825	8283	9,4	125948	12038	9,6	162760	15798	9,7
Sübvansiyonlar	—426	—368	—	—1327	—410	—	—1378	—1120	—
Dolaylı Vergiler	10853	2534	23,4	15673	3713	23,7	17920	5183	28,9
GSMH (Alıcı	—	—	—	—	—	—	—	—	—
fiatlarıyla)	98258	10454	10,6	140293	15341	10,9	179322	19861	11,1

Tablonun tetkikinden de görüleceği üzere, KİT'in «tarım» kesiminde kayda değer bir görevi yoktur. En yoğun çalışma dalını oluşturan «sanayi» sektöründe miktar bakımından önemli artışlar kaydedilmekle beraber - özel sektörün petrol ve imalat sanayii konularında daha hızlı gelişmesi nedeniyle - 1970'e göre 1971 de KİT'in Türk Ekonomisindeki hissesi bir az düşmüştür. KİT, 1971 de bir önceki seneye göre «elektrik, gaz» da % 48, «madencilik»te % 20 ve «imalat sanayii»nde % 19 oranla-

rında artış kaydetmiştir. KİT'in G.S.M.H.'daki payının giderek artıp 1971 de % 11,1 i bulduğu görülmektedir. Bunun diğer anlamı, KİT'in gelişme hızının Yurt ekonomisinin tümündeki hızından büyük olduğudur.

(2) İstihdam Yönünden KİT'lerin Türk Ekonomisindeki Yeri :

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yönünden Türk Ekonomisi içindeki yeri büyük önem taşımaktadır. Son dört yılda bu kuruluşlarda çalışan işçi ve memur sayıları aşağıda gösterilmiştir.

Yıllar	Memur(Adet)	İşçi (Adet)	Toplam (Adet)
1967	143.754	196.724	340.478
1968	154.110	208.137	362.247
1969	164.181	210.068	374.249
1970	171.331	216.382	387.715

Kamu İktisadi Teşebbüslerinde çalışan memur sayısı, Türkiye'de çalışan toplam memur sayısının 1969 da % 23 ünü, 1970 de % 21

ini teşkil etmektedir. Daha açık bir ifade ile Türkiyed'e çalışan her 5 memurdan 1 i KİT'de çalışmaktadır.

Ortak Pazar Ülkelerinde istih-

dam yönünden kamu teşebbüsleri-
nin oranları, Türkiye KİT'leri ile

mukayeseli olarak aşağıda gösteril-
miştir:

Sektörler	Türkiye	Almanya	Fransa	İtalya	Belçika	Hollanda	burg
	%	%	%	%	%	%	%
Sanayi	12,4	2	2	6	—	1	—
Ulaştırma	34,7	73	65	62	64	46	60
Tarım Dışı	9,8	8	11	12	8	8	5

Görüldüğü üzere KİT'lerde ça-
lışanlara oranı en yüksek olan ül-
ke Türkiye'dir. Bu oran İtalya'da
% 6, Almanya ve Fransa'da % 2
iken Türkiye'de % 12,4 dır. Ortak
Pazar Ülkeleri sanayi sektöründe
çalışanların çok cüz'i bir kısım
KİT'de çalıştığı halde, memleketi-
mizde bu oran oldukça yüksektir.
Bu durum, Türk Sanayiinde Kamu
İktisadi Teşebbüslerinin büyük ö-

nem taşıdığını ifade etmektedir.
Avrupa Ülkeleri Sanayiini özel
sektör kurmuştur ve kamu teşeb-
büsleri daha çok ulaştırma sektö-
ründe faaliyet göstermektedirler.

(3) Üretim Yönünden KİT'le- rin Türk Ekonomisindeki Yeri :

Kamu İktisadi Teşebbüsleri-
nin bazı önemli ara malı ve nihai
mallar üretimi içinde işgal ettiği
pay aşağıda gösterilmiştir;

Üretim Çeşitleri	Birim	Üretim Miktarı		
		Türkiye	KİT	KİT'in payı %
Taşkömürü (Satılabilir)	Bin/Ton	4583	4573	100
Linyit	"	5924	3993	67
Demir Cevheri	"	2954	1320	45
Krom	"	392	242	62
Bakır	"	19	19	100
Ham Petrol	"	3544	1066	30
Şeker	"	592	349	59
Pamuklu Dokuma	Milyon/m.	517	213	41
Yünlü Dokuma	Bin/m.	29500	5056	17
Çimento	Bin/Ton	6374	2894	45
Kök	"	1545	916	59
Enerji (Elektrik)	Milyon/KW	8617	6130	71

Tablonun tetkikinden de anlaşıldığı üzere, Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ekonominin temel sektörlerinde faaliyet göstermekle beraber, yabancı ülkelerde genellikle özel sektörce yapılan bazı malların üretimini de yapmaktadırlar. Bunlar arasında pamuklu ve yünlü sanayiini, şeker, kâğıt hatta çimento gibi sanayileri saymamız mümkündür. Bu da gösteriyorki imalât sanayimiz içinde Kamu İktisadi Teşebbüslerimiz hata ağırlıklarını sürdürmektedir. Türkiye'de Ulaştırma, demir - çelik, elektrik, kömür gibi temel mal ve hizmetler üretimi esasen devlet tekeli altındadır. Bu bakımdan temel mal ve hizmetler konusunda Avrupa ülkeleri ile aramızda büyük bir benzerlik varsa da bazı ni-

hai mallar için durum farklıdır. Avrupa ülkelerinde kamu mülkiyetine alınan ekonomik sektörler birbirine benzerlik göstermektedir. Bunlar elektrik, havagazı, su, P. T. T., Demiryolları, hava yolları, kömür, atom araştırmaları gibi kârlılık nisbetleri düşük olan sektörlerdir. Demir - çelik, makina, kimya gibi branşlar azınlıkta kalmaktadır. Bu nokta Türkiye'deki kamu iktisadi teşebbüsleri ile Avrupa'daki kamu iktisadi teşebbüslerini ayıran temelli farktır.

(4) Yatırımlar Yönünden KİT'lerin Türk Ekonomisindeki Yeri :

KİT yatırımlarının toplam Türkiye sabit sermaye yatırımları içindeki payının yıllar itibariyle görünüşü şöyledir;

KİT Yatırımları			
Yıllar	Milyon TL	Türkiye Yatırımları	Yüzde
1963	1591,4	9663,9	16,4
1964	1830,7	10277,4	17,8
1965	2115,0	11548,4	18,3
1966	2928,2	14713,9	19,9
1967	3057,0	16853,8	18,1
Toplam	11522,3	63057,4	18,2
1968	3839,4	20256,1	18,9
1969	4809,5	23608,4	20,4
1970	6173,2	27342,1	22,5
1971	6975,0	32202,5	21,7
Toplam	21797,1	103409,1	21,0

Görüldüğü üzere Kamu İktisadi Teşebbüsleri Yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı birinci beş yıllık plân döneminde ortalama % 18,2 iken, ikinci beş yıllık plan döneminde % 21 olmuştur. 1972 yılı için bu oranın % 27,7 olması öngörülmüştür. Yatırımlar içindeki payının yükselmesi KİT'in Türkiye Ekonomisi içindeki öneminin arttığını bize göstermektedir.

KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİNİN MALİ YAPILARI VE MALİ YÖNDEN AKSAYAN YANLARI :

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin

(KİT'lerin) sahip oldukları öz kaynaklar, kullandıkları yabancı kaynaklar, genel sermayelerinin yatırıldığı aktif değerler ve dönem sonuçları yıllar itibariyle şöyledir.

Yedi yıllık süre içinde (1964 - 1971), KİT'lerin kaynak ve varlıkları yüzde 167 artarak 47,9 milyar liradan 127,9 milyar liraya ulaşmıştır. Bu süre içinde toptan eşya fiyatlarındaki artış yüzde 66,9 olduğu için kuruluşların gerçek büyümesi yüzde 167 oranının altındadır. Aynı süre içinde kuruluş öz kaynaklarının artış hızı toplam kaynakların gelişme seyrinin altında kalmış

	1964	1967	1970	1971
1 — Kaynaklar (Genel Sermaye)				
a) Öz Kaynaklar	18.636	26.495	38.143	46.581
b) Yabancı Kaynaklar	29.274	43.462	69.781	81.292
Toplam	47.910	69.957	107.924	127.873
2 — Varlıklar				
a) Bağlı Değerler	13.849	19.539	33.122	39.773
b) Dönen Değerler	34.061	50.418	74.802	88.100
Toplam	47.910	69.957	107.924	127.873
DÖNEM SONUCU :				
Kâr, zarar (+,—) farkı	480	1.413	(—) 124	1.659
Gelir Fazlası	538	1.276	2.314	1.651
KATMA DEĞER (GSMH katkı)	—	10.455	15.342	19.861
Toptan fiyatlar artış eğilimi 1963 = 100	101,2	123,4	145,7	168,9

ve 1964 yılında 18,6 milyar lira olan öz kaynaklar 1971 yılında yüzde 150 fazlasıyla 46,6 milyar liraya ulaşmıştır. Yabancı kaynaklar ise yüzde 178 lik bir artışla 29,3 milyar liradan 81,3 milyar liraya yükselmiştir. Bu durum genel olarak yatırım ve işletme finansmanı için yabancı kaynaklara daha fazla oranda başvurulduğunu göstermektedir.

Kuruluşların çalışmalarından elde edilen toplam dönem kârı çizelgede görüleceği gibi 1964 yılında 480 milyon lira 1971 yılında ise 1.659 milyon liradır. KİT'ler 1970 yılını zararla kapatmışlardır.

Ulusal ekonominin harekete geçirilmesinde geliştirilip hızlandırılmasında belirli görevleri olan KİT'leri bu çalışmalarını sürdürmeleri sırasında birçok sorunlarla karşılaşmışlardır. KİT'ler Üçüncü Beş Yıllık Planda da belirtildiği gibi devletçe fiyat, ekonomik denge, gelir ve istihdam sorunlarına çözüm aranmasında birer araç gibi kullanılmışlardır. Düşük rantabilite ile çalışmaları nedeniyle gelişen ekonominin gereği ölçüsünde öz kaynaklarını artıramamışlardır. Bazı kuruluşların çalışmaları ise aynı nedenle zararla sonuçlanmış ve mevcut öz kaynaklarında dahi kayıplarla karşılaşmışlardır. Buna rağmen kuruluşlar planlı dönemle kendilerine verilen yatırım görevlerini yerine getirmede az çok başarılı

olmuşlardır. Ancak sermaye yetersizliği bu kuruluşları büyük ölçüde borçlanmalara sürüklemiştir. Daha çok kamu kesimi kaynaklarından yararlanabilen kuruluşların 1971 yılında Hazineye olan borçları dört yıl içinde bir katına yakın oranda artışla 14,2 milyar liraya, T.C. Merkez Bankasına olan borçları aynı sürede yüzde 77 artışla 8,2 milyar liraya, ulaşmıştır. D. Yatırım Bankasından alınan kredileri 12,6 milyar liraya birbirlerine ve diğer resmi dairelere borçları ise 5 milyar liraya yaklaşmıştır. Burada sayılan ve sadece kamu kesimine olan borçları bile kuruluşların ödenmiş sermayelerinin bir hayli üstündedir. Tüm yabancı kaynaklara ödedikleri faiz bankalar hariç 1,7 milyar liradır (bankalarla birlikte 3,5 milyar lira).

Kuruluşların Hazineye olan borçlarına karşılık, Hazineden çeşitli nedenlerle birikmiş 5,5 milyar lira alacakları vardır. Çeşitli mal ve hizmet satışı dolayısıyla resmi daireler de KİT'lere 2,1 milyar lira borçlanmışlardır. Kuruluşlar gerek birbirlerinden gerekse diğer kamu kesiminden olan alacakların süresinde tahsilinde çoğu kez güçlüklerle uğramışlardır. Fiyat ve tarife tesbitlerinden ileri gelen açıkların Hazinece zamanında karşılanması da her zaman mümkün olmamıştır. Sayılan bu nedenler kuruluşların çalışmalarını ve dönem sonuçlarını

olumsuz yönde etkilemiştir. Buna karşılık bünyelerinde çalıştırdıkları 400 bin memur ve işçiye sosyal yardımlarla birlikte 10,5 milyar lira civarında ödemede bulunan, Hazineye faaliyetleri sonunda dolaylı ve dolaysız şekilde 6,5 milyar liranın üstünde vergi geliri sağlayan bu kuruluşlar, rantabiliteleri düşük olmakla beraber Türkiye gayrisafi milli hasılasına 20 milyar liraya yakın tutarda katkıda bulunmuşlardır.

Kuruluşları Malî Yönden Sağlıklı Duruma Getirme Yolları :

a) Hazinece Öz Kaynak Sağlanması; Öz kaynak yetersizliği çeken kuruluşların sermayeleri, kendilerinden beklenen görevleri yerine getirecek düzeyde tesbit edilmeli, bütçe olanaklarından ve Hazinenin bu kuruluşlardan olan çeşitli alacaklarından yararlanılarak sermayeleri önceden plânlanan sürelerde ve düzenli şekilde kendilerine ödenmelidir.

b) Diğer Yollardan Öz Kaynak Temini; Çıkarılacak sermaye piyasası kanunu ile sermaye ve yönetim hakimiyeti saklı kalmak kaydıyla halk tasarruflarından yararlanabilmelidir. Bunun yanı sıra yurt dışında çalışan işçilerin kamu kuruluşlarına belirli oranda kâr garantisi ile ortak edilmeleri, dövizlerin hükümetçe yararlı görülen alanlara yatırılmasını da sağlaya-

cak diğer bir öz kaynak temini yoludur.

c) Borç-Alacak Birikimlerinin Artırılması; Son yıllarda belirgin şekil alan KİT'lerin Hazineye, resmi dairelere ve birbirlerine olan borç ve alacak birikimlerinin eritilmesi, likidite yönünden bu kuruluşlar nisbi bir rahatlık getirecektir.

d) Yabancı Kaynak Sağlanması; İşletmeci Kamu İktisadi Teşebbüslerine yatırım ve bir ölçüde işletme kredisi veren Devlet Yatırım Bankası bu kuruluşların programlanmış taleplerini gelelikle süresinde karşılayamamaktadır. Dört yıl içinde (1967-1971) işletmeci kuruluşların bu bankadan sağladıkları kredi yüzde 60 oranında artış kaydetmiştir. Aynı süre içinde tüm yabancı kaynaklardaki artış ise yüzde 90 olmuştur. Devlet Yatırım Bankasınca kuruluşlara açılan kredilerde, kaynak maliyeti de göz önünde tutularak, plasmanlara konularına göre (alt yapı yatırımı ya da işletme finansmanı gibi) farklı faiz oranları uygulanması, mali yükün kuruluşlar arasında daha adil ve ekonomik ölçülerle dağıtılmasını sağlayacaktır.

e) İç Fonlardan Yararlanma; Kamu İktisadi Teşebbüslerinde iç sigorta uygulaması öz kaynak niteliğinde bir fon yarattığından ku-

ruluşlara mali yönden olanak sağlamaktadır. Riski büyük konularda sigorta şirketlerine başvurup düşük riskle konularda iç sigorta uygulamasına gidilmesi sonunda kuruluşların elinde 1960 da 175 milyon lira, 1969 da 679 milyon lira, 1970 de 776 milyon lira ve 1971 yılında da 900 milyon lira (tahmini) olup kati rakamlar henüz çıkarılmamıştır) civarında bir fon birikmiştir.

İdare giderleri, istihsal vergisi gibi şarjlar olmadığından maliyeti dış sigortaya oranla kıyaslanamayacak kadar düşük olan iç sigorta uygulaması, giderlerde tasarruf sağladığı gibi, yararlanılan bir fonun büyümesine de yardım etmektedir.

Üçüncü Beş Yıllık Plânda iç sigorta uygulaması ile ilgili olarak, «riski karşılayabilecek ölçüde gerçek miktarda nakti fon ayrılmasına ilişkin güçlükler ve reassürans imkânsızlığı nedeniyle kamu kuruluşlarında dahili fon uygulanmasının tasfiyesi ve dahili fon ile teminat altına alınan kıymetlerin kısa sürede Kamu İktisadi Teşekkülü niteliğindeki sigorta şirketlerine sigorta ettirilmesi esastır» görüşü önerilmiştir. Ancak yukarıda değinilen faideleri nedeniyle bu görüşe katılmak mümkün değildir. Uygulama hatalarının veya aksaklıklarının giderilmesi mümkün iken

tasfiyeye gidilmesi doğru olmasa gerektir.

f) Yeniden değerlendirme Konusu; Kamu İktisadi Teşebbüslerinin mali durumlarını tesbit için esas alınan bilânço kalemleri kayda alındıkları tarihlerin değerini taşımaktadırlar. Aradan geçen uzun yıllarda, özellikle taşınmaz mallarda, büyük değer artışları olmuştur. Bu kuruluşların varlık ve kaynaklarının gerçek durumuna getirilmesinin başlangıçta fiyatları artırıcı yönde zorlayıcı etkisi bulunmakla beraber, kuruluşların mali yapılarının daha isabetli tesbiti, maliyetlerin gerçek durumu yansıtması, kuruluş sorunlarının daha iyi teşhisi, benzer kuruluşlarla karşılaştırmaların isabetli yapılabilmesi gibi küçümsenmeyecek yararları olacaktır.

Geçmisi düzeltme amacına yönelik yeniden değerlendirme, pasifte sermaye artışı şeklinde düşünlmemeli değer düzeltmesine tahsis olunan geniş anlamda bir provizyon şeklinde alınmalıdır. Yeniden değerlendirilmenin bu anlamda işler hale getirilebilmesi vergi kapsamı dışında bırakılmasına ve mevzuatta buna göre değişiklik yapılmasına bağlıdır.

g) Fiyat Müdahalesinde Kâr Unsuruna Yer Verilmesi; 440 sayılı kanunun 24. maddesinin birinci fıkrasında belirtildiği gibi, ku-

ruluşlar mal ve hizmet niteliğinden olanlar dışındaki ürünlerinin fiyatlarının saptanmasında serbest bırakılmışlardır. Hükümetlerin mal ve hizmetlerin satış fiyatlarını saptaması halinde ise görev zararlarının bütçeden ödeneceği bu madde-
denin daha sonraki fıkralarda açıklanmıştır. Kanunda yer alan bu hükümlere uygulamada yeterince uyulamamış, kuruluşlar fiyatları çoğu kez zamanında kendi ekonomik koşullarına göre tesbit edememişlerdir. Temel mal ve hizmet fiyat farklarının Hazineden tahsili ise aradan bir süre geçtikten sonra mümkün olabilmiştir. Uygulamanın mali sakıncalarını gidermek amacıyla 1972 yılı programında, «Hükümetlerin mal ve hizmet satış fiyatlarını saptaması durumunda ödenmesi gereken görev zararları normal karlar da dahil olmak üzere ait olduğu yılın bütçesine konacak ödeneklerle karşılanması» hükmü yer almıştır. Üçüncü Beş Yıllık Plânda ise, «monopol durumundaki Kamu İktisadî Teşebbüsleri fiyat tesbitinde tüm maliyet makul kâr hedefini esas almalarıdır» görüşü benimsenmiştir.

h) Mali Tedbirlerin Diğer Tedbirlerle Bütünleşmesi Gereği; Mali tedbirlerin, personel ve personel ücretleri, organizasyonlarının islahı sorunları, bütçe ve yönetim kontrolü, yeni yürürlüğe konulan muhasebe sisteminin eksik

kalan maliyet bölümünün uygulanır hale sokulması, bu uygulamanın gözetimi, tekdüzen raporlama sisteminin yerleştirilmesi gibi diğer konularla birlikte ele alınmasıyla başarılı olabileceğini hatırlatmak gerekir.

KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİNİN SATIŞ (FİYAT) POLİTİKALARI :

440 sayılı Kanunun 24. maddesine göre, Teşekküller mal ve hizmet fiyatlarını tesbitte serbesttirler. Gerekliğinde temel mal ve hizmetlerin fiyatlarını Bakanlar Kurulu tesbit edebilir. Zarar doğarsa Bütçe'den ödenir.

24. maddede «temel mal ve hizmet» in tarif edilmemesi ve «maliyet» deyiminden de hangi çeşit maliyetin kastedildiğinin anlaşılamaması genellikle tenkid konusu yapılmaktadır.

Koruyucu görüşlerle satış fiyatlarının düşük tutulması, sağladığı umulan yararlarından çok, zararlı olmaktadır. Büyük bir halk kitlesinin zaruri ihtiyaç maddesi olduğu, memleket sanayiinin önemli bir ham maddesini oluşturduğu gibi nedenlerle temel mal ve hizmet kapsamının genişletilmesi uygun olmamak gerekir. Kârsız çalıştırılan bir işletme, memleket sanayiine ucuz temel mal verdiği için ne kadar faydalı olursa olsun, geliş-

miyecek ve bu görevini uzun bir sürede gereği gibi yerine getiremeyecektir. Nitekim 14.10.1967 günlü Bakanlar Kurulu kararıyla yalnızca, elektrik, kömür, çimento, demir-çelik, suni gübre ve yatırım malı niteliğindeki makina ve teçhizat temel mal, Devlet Demir Yolları, Denizcilik Bankası, D. B. Deniz Nakliyatı T.A.O. nın yük taşımaları temel hizmet olarak kabul edilmiş ve daha sonra kökürt, göztaşı ve kâğıt temel mallar arasına alınmıştır. Temel mal ve hizmet kapsamı isabetli bir görüşle oldukça dar tutulmuştur. Bunların; ucuz satılmaları yüzün en katlanılacak zararı başka alanlarda, yurt ekonomisine kat kat ödeyebilen, sanayi ve tarımın önemli «girdi»lerinden titizlikle seçildiği görülüyor.

Kamu İktisadi teşebbüslerinin fiyat politikasına ilişkin olarak kalkınma plânlarında bazı ilke ve tedbirlerin yer aldığı görülmektedir. Nitekim, 1972 İcra Plânı 15. tedbirde «Kamu İktisadi Teşebbüsleri temel mal ve hizmet niteliğinde olanlar dışındaki mal ve hizmet fiyatlarının saptanmasında tamamen serbest olacaklardır», III. Beş Yıllık Kalkınma Plânı s. 290 da «...fiyatlar, gelir, istihdam ve yurt içi denge sorunlarına Devletçe çözüm aranmasında, KİT'in bir araç olarak kullanılması, kuruluşların verimli ve kârlı çalışmaları ve mali kaynak yaratmaları ilkesinin geri plânda

kalmasına yol açmıştır», s. 292 de «KİT, 1) gelir dağılımını etkileme amacına bağlı olarak tesbit edilen bir fiyat politikasını uygulama, 2) kalkınmada öncelikli yörelere yatırım yapma veya 3) diğer sosyal ve politik tercihler çerçevesinde ekonomik olmayan yer seçme, istihdamı gerekli olandan daha yüksek seviyede tutma gibi zorunluklarla karşılaştırıldığında, doğacak zararlar bütçeden karşılanacaktır». «Kamu İktisadi Teşebbüsleri makul bir rekabetin bulunduğu alanlarda piyasa fiyatını esas alacak ve bu seviyenin altında bir fiyatın tesbitinden doğacak gereksiz verimsizliklerden kaçınılacaktır» denmektedir.

Hükümetlerin, 40 sayılı Kanunun 24. maddesiyle ilgili Bakanlar Kurulu Kararları dışında da fiyatlara bazı müdahaleleri bulunmaktadır. Nitekim, Başbakanlıkça yayınlanan 12.8.1970 günlü genelgede «İktisadi Devlet Teşekküllerine hakim olması lâzım gelen istikrar içinde kalkınma ilkesine uygun bir fiyat politikası, teşekküllerce piyasaya arz edilen mal ve hizmetlerin fiyatlarına Hükümetçe alınan ekonomik tedbirlerin lüzumunu ifade eder. Bakanlar Kurulunca tesbit edilen mal ve hizmetlerde fiyat artışlarına gidilmemesi esastır. Fiyatlarının Bakanlar Kurulu seviyesinde bir tesbit ve tanzime tabi olmadığı mal ve hizmetlerde de Ba-

kanlık, Teşekkül ve Müesseselerin bu esası göz önünde tutmaları ve istisnai zaruret hallerinde durumu Başbakanlığa bildirmeleri icap eder. Hiç kimsenin kendiliğinden yetkisi dahilinde bile olsa mal ve hizmetlere zam yapmaya kalkışması lâzımdır» denilmiştir.

KİT'in satış sonuçlarına olumsuz etki yapan diğer bir husus da, kuruluş yerlerinin seçilmesinde işletmenin kârlılığından çok, sosyal kazancın tercih edilmesidir. III. Beş Yıllık Kalkınma Plânı ve Strajesinin sunuşu bölümünde Hükümet; «artık devlet yalnız çok büyük sermayeyi gerektiren, ya da ülkenin savunmasıyla ilgili olan ara malı ve yatırım malı gibi sanayi kollarına yönelecek veya geri kalmış illerimizin sanayileşmesi için gerekli teşebbüslere geçecektir. Bunlar sosyal kârı çok, nakdi kârı olmayan hattâ belki zarar eden teşebbüslerdir. Bu nedenle Devlet geri kalmış yönlere ve öncülük gerektiren sektörlerde yapacağı yatırımlarda ticari kârı değil sosyal kârlılığı, mal ve hizmet üretimine katkısı kıstas olarak kullanacaktır» denilmiştir.

Memleket ekonomisi bakımından KİT'in Milli gelire katkıları, kârlılıklarından önemlidir. Gerçekte, beklenen en iyi sonuç, «ekonomiye katkı» ile «kârlılık» ın birlikte artırılması olduğuna göre, KİT'in en yüksek kapasite ve randımanla ça-

lışıp verimliliklerini yükseltmeleri, maliyetlerini düşürmeleri uygun birsatış politikasıyla de kârlılıklarını artırmayı amaç edinmeleri gerekmektedir. Satış fiyatlarının tesbitinde pazar fiyatları esas olmakla beraber fiili maliyetler ve çeşitli maliyet etüdleri ışık tutacaktır. Eğer boş kapasite varsa maliyetlerinden aşağıya bile olsa yapılan yeni tekliflerin reddedilmesi zararlı olabilir. Piyasanın durgun ve fiyatların düşük olduğu dönemde, satışların marjinal maliyetleri karşıladığı sürece üretime tam kapasite ile devam edilmesi daha kârlı olur.

Bazı KİT işletmelerinin sosyal amaçlarla (fakat sosyal marjinal prodüktiviteleri hesaplanmadan) ekonomik olmayan yerlere kurulup daha başlangıçta satış sonuçlarının mahkûm edildiği bilinmektedir. Bu gibi «sosyal ve politik tercihler çerçevesinde ekonomik olmayan yer seçme» nedeniyle doğacak zararların bütçeden karşılanacağı III. Beş Yıllık Kalkınma Plânında belirtilmiş ise de temel mal ve hizmetlerin dışındaki fiyat artışlarının durdurulmasından doğan zararların bile ödenmediği bir durumda, kuruluş yerinin seçilmesi yüzünden uzun yıllar ya da işletmenin ömrü boyunca karşılaşılabilecek zararın nasıl hesaplanıp ödeneceğinin anlaşılması zordur. Özel sektörün yatı-

rım yapmadığı bu bölgelere, Kit'den yararlanıp bu işletmeleri zor koşullar altına sokmaktansa, bu bölgeler için vergi, gümrük, kredi ve faiz, temel mal ve hizmetler fiyatlarında indirim gibi bütün yatırımlar için özel bir politikanın uygulanması daha yararlı olabilecektir.

KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİNİN HUKUKİ YAPILARI :

440 sayılı kanuna göre, iktisadi devlet teşekküllerinin en yüksek yönetim organı yönetim kuruldur. Yönetim kurulu, genel olarak teşekkülün genel müdürünün başkanlığında, Bakanlar Kurulunca teşebbüs görevlileri arasından seçilen iki kişi ile, biri Maliye Bakanının, diğeri ilgili bakanın inhası üzerine Bakanlar Kurulunca atanan iki kişiden oluşmaktadır. Bu şekilde teşebbüste aktif görevi olanlarla aktif görevi bulunmayanlardan oluşan yönetim kurulları yönetim organı olarak fonksiyonunu tam başaramamıştır. Yönetim kurullarının dış üyeleri, teşebbüsün çalışma alanında bilgi ve tecrübe sahib kim-selerden seçilmemiş, bir kayırma aracı olarak, adeta emeklilik sonrası istihdam alanı olarak kullanılmış, bu üyeler teşebbüs işleriyle gereği gibi ilgilendirilmemişlerdir. Bazı teşebbüslerde karar konusu iş çok az olduğundan, teşebbüs di-

şından gelen üyeler işsiz kalmışlardır. Belirtilen durumlar nedeniyle, bu üyeler isabetli karar alma ve teşebbüs faaliyetini gözetme fonksiyonunu gereği gibi yerine getirememişlerdir. Bu üyeler teşebbüs yönetiminde aktif bir rol oynayamamışlar, inisiyatif sahibi olamamışlardır. Genel Müdür ve Genel Müdür Yardımcıları bakımından sık sık değişiklikler bu alanda karşılaşılan en büyük problem olmaktadır. Atama mekanizması bu yöneticileri siyasi ve idari organlar karşısında zayıf duruma düşürmekte ve onların geniş ölçüde etkileri altında kalmalarına yol açmaktadır. Genel Müdür yardımcılarının atanmasında genel müdürün söz hakkına sahip bulunmaması, anlaşmış bir ekip kurulmasını genellikle engellemektedir. Yönetim kuruluna teşebbüs bünyesinden girecek elemanların alt kademelerden seçilmesi teşebbüs içi hiyerarşiyi bozmaktadır. Genel Müdür ve Genel Müdür yardımcısı atanmasında bilgi ve tecrübe yerine kişisel ilişkiler esas alınmakta, performans değerlendirilmesine dayanan etkin bir kontrol mekanizması bulunmadığından, başarı mükâfatı görmekte, başarısızlığın herhangi bir müeyyidesi bulunmamaktadır.

440 sayılı kanunun devamı halinde bu kanuna aşağıda açıklanan hususlarda hüküm konulması mev-

cut sistemi daha iyi işler duruma getirecektir;

1) Yönetim kurulu üyelerinde aranan nitelikler daha ayrıntılı olarak belli edilmeli, bu üyelikler için bir yaş sınırı konulmalıdır (örneğin 65 yaşını doldurmamış olmak gibi)

2) Yönetim Kurulu üyelerini teşebbüs işleriyle ilgilendirmek için, teşebbüs faaliyet konularının üyeler arasında bölüştürülerek bunlar hakkında yönetim kuruluna rapor vermeleri hükmü konulmalıdır.

3) Teşebbüs bünyesinden yönetim kuruluna atanacakların şahıs olarak değil, kadro olarak belli edilmesi ve iki veya daha fazla genel müdür yardımcısı bulunduğu takdirde, teşebbüs içinden yönetim kuruluna bunların arasından ikisinin görev alması sağlanmalıdır.

4) Genel Müdürün, yönetim kurulu başkanı olduğu karma yönetim kurulu sisteminde genel müdür, teşebbüsün başarıllığında ve başarısızlığında önemli bir unsur olmaktadır. Bu nedenle genel müdür olmada, teşebbüs yöneticiliği ile ilgili niteliklerin aranması gerekir. Genel müdürün performansını değerlendirecek bir mekanizma kurulması ve buna göre değerlemeye tabi tutulması gereklidir. Genel müdüre, yardımcılara ve teşebbüs ve işletme yüksek sevk ve idarecilerine başarıya göre ücret

verilmesini sağlayacak bir mekanizma kurulmalı, bu elemanların sözleşme ile çalıştırılmasına olanak sağlamalıdır. Genel müdür yardımcılarının atanmasında genel müdür tarafından teklif edilecek adaylar arasından yetkili organ tarafından seçim yapılması esasının konulması zorunlu görülmektedir.

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin hükümet ve parlamento ile ilişkileri;

Halen kamu iktisadi teşebbüslerinin ortak bir üst organları yoktur. Teşebbüsler çalışma alanlarına göre, kanunlarında veya statülerinde gösterilen bakanlıklara bağlı bulunmakta, bazı teşebbüsler de kanun ve statü hükmü bulunmaksızın bir bakanlığın gözetim ve yönetimine tâbi bulunmaktadır.

440 sayılı kanunun 9. maddesine göre ilgili bakanlık, teşekkülün çalışmalarının kanun ve tüzük hükümlerine uygun olarak yürütülmesini gözetmekle görevlidir. Bakanlıklar bu amaçla, gerekli hallerde teşekküllerin hesaplarını ve işlemlerini teftişe, icabında tahkike tabi tutmaya ve bunlar nezdinde iktisadi ve mali durum tesbitleri yaptırmaya yetkilidirler.

Teşekküllerin genel müdür ve genel müdür yardımcılarını ilgili bakanın inhası üzerine Bakanlar Kurulunca atanmakta ve aynı usule

göre her zaman değiştirilebilmektedirler.

Bakanlar Kurulu, 40 sayılı kanunun 24. maddesine göre iktisadi devlet teşekkülleri için fiyat tesbit edebilmekte ve onlara görev verebilmektedir. Ayrıca, menedici hüküm bulunmadığından kararname ile kamu teşebbüslerinin tamamına ait esaslar koyabilmektedir.

Kanunların verdiği yetkiyle, kamu iktisadi teşebbüslerinin yapacakları yatırımlar Devlet Plânla- ma Teşkilâtı Müsteşarlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca karara bağlanmaktadır. Kalkınma Plânla- rında ve yıllık programlarda kamu iktisadi teşebbüslerinin faaliyeti ile ilgili hertürlü konuda direktif şeklindeki hükümlere yer verilmekte, plân uygulaması bakımından teşebbüsleri gözetimi altında bulundurmaktadır.

Maliye Bakanlığı teşebbüsle- rin finansmanı ile ilgili olarak, yıl- lık yatırım ve finansman program- larının hazırlanması ve uygulanma- sı bakımından onlar üzerinde göze- tim ve denetimde bulunmaktadır.

440 sayılı kanunun 18. madde- sinde ön görülen koordinasyon top- lantılarıyla da Hükümet teşebbüs- ler üzerinde etken olmayan bir gö- zetimde bulunmaktadırlar.

Başbakanlık Yüksek Denetle-

me Kurulu, kamu iktisadi teşebbüs- lerinin tamamının hesap ve işlem- lerini mali ve verimlilik kontroluna tabi tutmakta; Türkiye Büyük Mil- let Meclisi Kamu İktisadi Teşeb- büsleri Karma Komisyonu, Kurulun raporlarını esas alarak teşebbüsle- rin işlemlerini denetlemekte, ha- zırladığı rapor Parlamentoda mü- zakere edilmekte ve Millet Meclisi, müzakereler sonunda teşebbüs- lerin yöneticilerini ibra etmeye ve etmemeye karar vermektedir.

Nihayet Parlamento, yürütme organı hakkında sahip bulunduğu denetim şekillerini kamu iktisadi teşebbüsleri için de uyguluyabil- mektedir.

Yapılan bu kısa açıklamadan da anlaşılacağı üzere, kamu ikti- sadi teşebbüsleri üzerinde yöne- tim, gözetim ve denetim konusun- da görevli çok sayıda organ olduğu halde, onlara işletmecilik ilkeleri- ne göre yatırım ve işletme hedefle- ri veren, ortak sorunlarını işin ge- reğine göre çözümleyebilecek yete- nekte, siyasi ve idari etkiden ko- runmuş istikrarlı bir ortak kurulu- şun bulunmaması nedeniyle, etkin bir gözetim ve denetim sağlanama- dığını göstermektedir.

Sayılan bu mahzurları gider- mek amacıyla Aralık 1972 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanan Kamu İktisadi Teşebbüsleri Reform

Starajesinde önerilen reformun modeli, kapsamı ve esasları hakkında kısa açıklamayı yazımızın sonunda vermeğe çalışacağız.

KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİNİN YÖNETİM VERİMLİLİĞİNİ SINIRLAYAN FAKTÖRLER VE ÇÖZÜM YOLLARI :

440 sayılı kanunun 2. maddesinde, «Bu kanunun amacı İktisadi Devlet Teşekkülleriyle müesseseleri ve iştirâklerin ulusal ekonomimize faydalı olabilmesi için özel tarzda, karma ekonominin kurallarına ve ekonomik gereklere uygun olarak yönetilmelerini kârlılık ve verimlilik anlayışı içinde çalışmak ve sermaye birikimine yardım etmek suretiyle daha fazla yatırım kaynağı yaratmalarını ve bu amaca ulaşmak için denetlemelerini sağlamaktır» denmektedir. Yeni amaç dikkatle analiz edilirse şu hususlar ortaya çıkmaktadır :

1. Etkili olma,
2. Verimli olma,
3. Yeni yatırım sahaları yaratma,
4. Ekonomik olma.

Oysaki tatbikat bu 4 hedefe varılmamak için gerekli bütün mabiaları yaratmada fevkalâde başarı göstermiştir. KİT'ler karşı karşıya bulundukları bu engelleri aşamadığı sürece kanunun amacında saklı

başarıya asla ulaşamayacaktır. **Bu engelleri kısaca şöyle özetlemek mümkündür :**

a) Politika; Kamu İktisadi Teşebbüslerinin sevk ve idaresinde fevkalâde etkili bir rol oynamaktadır. Kuruluşun karar organlarındaki kişileri politik güçler seçmekte ve tayin etmektedirler. Bu politik organların bazen öyle kusurları olmaktadır ki, Modern Sevk ve İdareciliğin düşünce ve tatbikatı ile kabillitelif olmayan faktörlerin realize edilmesini istemektedirler. Bu tatbikat, 1934 Kamu İktisadi Kuruluşlarının çalışma hayatımıza girişlerinden bu yana çeşitli devrelerde çeşitli şekillerde yaşanmış bir gerçektir. Kamu İktisadi Kuruluşlarını, bir siyasi strateji uygulaması alanı ve bir oy çiftliği telâkki eden zihniyet Türkiye'den tamamen kalkmamıştır. Kalkması da zordur. Bu husus 1934'den beri tahakkuk ettirememiştir.

b) Kamu İktisadi Teşekküllerinin çalışma strateji ve taktikleri iktidardaki partinin görüşlerine paralel bir mahiyet arz etmektedir. Her dört senede bir iktidar değişikliği olacağı bir an için kabul edilirse, verimlilik trendinin nasıl bir yo' takibedeceği kendiliğinden ortaya çıkar.

c) KİT'ler halen olduğu üzere bürokratik ve daima yavaş işleme temayülünde olan Devlet mekaniz-

masının bir çüz'ü duruma getirildiği anda ve bu açıdan denetime tabi tutulduğu takdirde verimliliği artırıcı tedbirlere ve çalışmalara dönük bir hayatiyet kazanmasına imkân görülmemektedir.

d) KİT'lerin idare meclislerine yapılan tâyinlerde, yurdumuzda yaygın olan tecrübe ve diploma faktöründen istifade edilmektedir. Ancak mesleki konuda sahibinin bilgi ve yetkisini ispat vasıtası olan diploma, hiçbir zaman idare etmedeki ehliyeti belirten geçerli bir vesika olmamaktadır. Teknolojik gelişmenin fevkalâde süratle vuku bulduğu ve sosyal hayatı büyük ölçüde etkilediği günümüzde, meslek dalında sarfedilen yılların adedi ile, bir ölçü mahiyetini kazanan tecrübe dahi, zamanın şart ve rekabetine ayak uydurmak zorunda bulunan bir Kamu İktisadi Teşebbüsünün başına tâyin edilme için yeterli bir sebep değildir.

e) Kamu İktisadi Teşebbüslerinin iştiğâl konuları da önemli bir sorun olarak ortadadır. Kuruldukları anda Türk çalışma hayatına yeni bir kaynak teşkil etme ve yeni bir iş dalı açmış olma niteliğini iktisaden bir nev'i öncülük rolü oynama şerefini kazanan KİT'ler özel sektörün o konuda gelişmesi ile etkilerini yitirmektedir. Esasen olması gerekende budur. O halde devletin öncülük etmesi karma e-

koonminin en önemli ikinci parçası olan özel sektörü geliştirmesi sonra da yeni sahalara dönmesi tabii bir oluşum ve gerkliliktir. Bunu yapamayan, bürokratik usullerle idare edilmek durumunda bulunan zamanın sür'atine adapte olamayan KİT'lerin zor durumda kalacağı muhakkaktır.

f) Yöneticilik sık sık değişme alışkanlığı içerisinde koltuklarının sahibi olma hissini taşımakta ve etkili operasyonlara girme gücünü gösterememektedirler.

g) Koyu bir merkeziyetçilik ve daima üst kademenin en iyi bilirliliği teşkilâtı kişisel zihin kapasitesinin içersine atmakta bu da çok yönlü gelişmeyi engellemektedir.

h) Yetkiler gerekli şekilde apaçık belirlenmediği veya ilgililerin yetkilerini kulanmada çekingen davranmaları, sür'atli kararların alınmasına mani olmakta, her kademe bir üst kademenin karar vermesini beklemektedir.

ı) Yöneticiler sorumluluk yüklenmekten kaçınmakta, yarın sorulacak hesabın cevabını verme güçlüğü karşısında etkili adım atma cesaretini göstermemektedirler.

İ) Birçok konuda 20-30 yıl öncesinin mevzuatı ile bağlanmış bulunan yönetici, içinde yaşadığı za-

manın gereğine ayak uydurma gücünü bulamamaktadır.

j) Koordinasyon yoktur. Ast-üst ilişkileri daima üstün kanallara ettiği yönlerde gelişmekte, üst kademe ilgilileri modern ilişki niteliklerini hemen hemen hiç bildiklerinden koordinasyonun hayatı bahis konusu olamamaktadır.

k) Modern kontrol sistemleri kurulamamıştır. Kontrol ve teftiş, anlamını yitirmiş bir sert disiplin tatbikatı şeklinde cereyan etmekte sebep yerine müsebbip öncelik kazanmaktadır. Hatalılar, suçlu görülenler sür'atle cezalanmakta fakat «sebep» ortadan kalkmadığı için hata ve suçlar devam edegelmektedir.

l) Teşkilatta bir ruh birliği, gaye birliği teşekkül ettirilemediği cihetle çalışmalar istenileni yapmaktan fazla bir çaba içerisinde girememektedirler.

m) İdareciler;

-) Çoğu kez insanı idare etmeyi bildiklerinden değil, meslekî tecrübeleri nazarı itibare alınarak kademeler geçirilmişlerdir.

2) İdare edişlerinde 20-25 yıl önceki değer hükümlerini tatbik etmektedirler.

3) Gerekli modern sevk ve idarecilik bilgisi kazanmadan iş başına gelmişlerdir.

4) Ekip çalışması esprisinin değerini idrak edememişler kişisel çabalarla sonuca ulaşma temayülü içerisinde kalmışlardır.

5) Kendilerini yeniliklere adanmış sorumluluğu içinde değildir, sevk ve idareciliğin doğuştan kazanılan bir mazhariyet, zamanla elde edilen bir tecrübe olduğuna kanidirler.

6) Hiçbir psikoloji bilgisine sahip değildirler.

7) Eleman değerlendirmesinde yeni metodları bilmemekte, tamamen sübjektif bir karakter taşıyan gizli sicil yolu ile gerçeği uygun söyleme zorunluğundan kurtularak hissi ölçüler içerisinde kalmaktadırlar.

8) Sür'atle değişen şartlardan habersizdirler ve hangi yaşta hangi mevkide olursa olsun her an yetişme zorunda olduklarını idrak edememektedirler. Yetişmeye karşı ilgi ve arzuları yoktur. Daima her şeyi bildiklerine kanidirler.

9) Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik şartlar yönünden bilgisiz ve kalkınmanın ferde, kendilerine yüklediği görevlerin farkında değildirler.

n) Alt kademe elemanları;

1) İşin nitelikleri göz önünde bulundurularak işe alınmamışlardır.

2) Kabiliyet, bilgi ve tecrübeleri analize tabi tutulmadan görevlendirilmişlerdir.

3) Ne var nasıl yapacaklarını zamanla, tecrübe ile görerek başkalarından öğrenmişlerdir.

4) Ekonomik problemler içinde olanlar, ekmek parası figürü ile görev ifa eder hale gelmişlerdir.

5) Teşkilâtı geliştirme, tekliflerde bulunma, yenilik yapma arzuları «Büyükler daha iyi düşünür» sloganı ile kaybolmuş, yaratıcı olma niteliklerini geliştirememişlerdir.

6) İş yerini yuva kabul etme, kendinden birşeyler katma ruhu kendilerine enjekte edilemediğinden sadece emir ve direktifleri yapma robotizm'ine alıştırılmışlardır.

7) Hizmet içi eğitimleri gereksiz ve anlamsız gören, füzuli zaman kaybı kabul eden idarecilerin yarattıkları psikolojik atmosferin etkisi altında kalmışlar yenileşme gelişme arzularını unutmışlardır.

Kamu İktisadi Teşebbüsleri bu sayılan hastalıkların tümü ile maluldur. Tedavi çareleri bugünkü idarecilik zihniyeti ile mümkün olamamaktadır. **Aşağıdaki hususları bir tedavi aracı olarak ileri sürmek mümkündür :**

A. KİT'ler politikadan uzak bir strateji içersine sokulmalı, politik baskıdan temizlenmelidir.

B. KİT'lere özel teşebbüs şart, imkân ve tatbikatı getirilmelidir.

C. KİT'lere, dinamik, değişim ve gelişime hayat verecek bir idare zihniyeti getirilmelidir.

D. KİT yöneticileri ve çalışanları nitelik analizlerinden sonra yeteneklerine göre tâyin edilmelidir.

E. KİT'ler de devamlı bir araştırma tatbikatı yerleştirilmeli gerek özel sektör gerek benzer batı kuruluşlarının çalışma serbestisi konulmalıdır.

F. Özel sektörün geliştiği alanlarda zarar eden KİT'ler devlet elinden çıkarılmalıdır.

G. Ücret serbestisi getirilmelidir.

H. Maddi ve manevi motivasyon unsurları yaratılmalı ve tatbik edilmelidir.

I. Devamlı bilinçli, göstermelik olmayan eğitim faaliyetine teksifi gayret gösterilmelidir.

KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİNDE EĞİTİMİN ÖNEMİ :

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin sermayesi ne kadar geniş, makine, teçhizat ve bütün üretim araçları

nekadar çok ve mükemmel olursa olsun, teşekkül bilgili personel kadrosu tarafından yönetilmiyorsa başarıya ulaşması mümkün değildir. Ülkemizdeki diğer bütün sektörlerde olduğu gibi, KİT'de de yalnız teknik elemanlarda değil, yönetim ve yürütme alanlarındaki bütün personelde nitelik bakımından yetersizlik vardır. Çünkü öğrencilere okullarda verilen bilgiler, çoğunlukla derhal uygulama imkânı bulunmayan bazı kurallardan ibarettir.

Kişinin genel anlamdaki eğitimini herşeyden önce üç kısımda mütalâa etmekte fayda vardır.

Bunlardan birincisi kişinin atılacağı iş alanında yürüyebilmesini sağlayacak olan ön ve genel bilgileri vern öğrenim devresi,

İkincisi, iş alanını, çevresini ve yapacağı işi genel hatları ile öğrenmesini sağlayan oriyantasyon eğitimini, üçüncüsü ise yapmakta olduğu işin inceliklerini, daha kaliteli şekilde yapılmasını sağlayan bilgileri, meseğinde ve iş alanında gelişmeyi sağlayan yenilikleri öğrenmeyi, amaçta ve anlayışta olduğu kadar çalışma usullerinde koordinasyonu sağlayacak olan standartları öğreten hizmetçi eğitim devresidir. Kişi sıra ile böyle bir takım devreler geçirmese bile belli bir noktadan göreve başlar ve çok kere başladığı noktanın üstün-

de bir görev veya bilgi seviyesinde teşebbüsü terkeder. Bu iki nokta arasındaki farka biz gelişme diyoruz. Bu gelişme yavaş veya hızlı olur. Eğer kişi bu gelişmeyi yalnız görevini yaparken edindiği bilgilerle gösteriyorsa muhakkak ki yavaş olacaktır. Ancak bir oriyantasyon eğitimine ilâveten düzensiz devrelerde hizmetçi eğitimi de görüyorsa, kişinin bilgi ve davranışları kasıtlı olarak değiştirilmiş, gelişme de hızlandırılmış olacaktır.

Kişinin geliştirilmesi sebebiyle hizmetçi eğitiminin önemini inkâr imkân yoktur.

Hizmet içi eğitimle :

- İşletme metotlarının geliştirilmesi,
- Nezarete ayrılan zamanın azaltılması,
- Kalitenin yükseltilmesi,
- Tamir ve bakım masraflarının düşürülmesi,
- Malzeme kaybının ve iskaratların azaltılması,
- Personeldeki kabiliyetlerin ortaya çıkarılması,
- İş kazalarının önlenmesi,
- Personel arasındaki anlaşmazlığın azaltılması,
- Etkin bir haberleşmenin sağlanması,

—Teşkilâtın gelişmesi için personelde ilgi yaratılması, sağlanabilmektedir.

1327 sayılı kanunla değiştirilen 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu 214, 215 ve 216. maddeleriyle devlet memurlarının yetiştirilmesini sağlamak ve verimliliğini artırmak için hizmetiçin eğitim birimi kurulacağını, eğitim ihtiyacını karşılamak için eğitim merkezleri açabileceklerini, kurumların müşterek ihtiyaçları için de kurumlararası eğitim merkezi açılabileceğini hükme bağlamıştır. Halat KİT'in personel kanunu mevcut olmamakla beraber, kamu kuruluşları için öngörülen eğitim örgütü ve eğitim merkezlerine bunlarda öncelikle ihtiyaç olduğunu kabul etmek lâzımdır.

KİT'de hizmetçi eğitim örgütü kurulurken şu hususlar önemle göz önünde bulundurulmalıdır.

1 — Eğitim birimine öğrenci okutma, yurt yönetme işleri gibi teşebbüs personelinin eğitimi dışında kalan hiç bir görev verilmemlidir.

2 — Eğitim birimi yöneticisi, eğitimin önemi ve sorumluluğuna uygun yetki taşımalıdır.

3 — Eğitim biriminde görevlendirilecek kişiler titizlikle seçilmeli, kendisine verilecek başka iş

bulunamayan kişiler bu birime aktarılmamalıdır.

4 — Eğitim birimi, teşebbüsün ana fonksiyonları ile ilgili genel müdür yardımcısına bağlanmalıdır.

5 — Eğitime yapılacak yatırımlarda tasarrufa baş vurulmamalıdır. Bazı durumlarda giderleri artırmak, onlarda kısıntı yapmamaktan sonuçta daha ekonomik olabilir.

6 — Her teşebbüsün bir (Eğitim Kurulu) olmalı, bu kurul en yüksek yöneticinin başkanlığında, en çok personel çalıştıran birimlerin yöneticileri ve kurum içinde tarafsız, eğitimden anlayan kişilerden teşkil edilmelidir.

7 — Yurt dışında eleman yetiştirme işini daha müsmir hale getirebilmek için eğitim anlaşmaları yapılmalı, bu eğitim de mutlak bir programa bağlanmalıdır.

8 — KİT'lerinde eğitim birimi ve eğitim ihtiyacının genişliğine göre eğitim merkezleri tesis edilmelidir.

KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİNİN REFORM STRATEJİSİ :

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin reform çalışmaları uzunca bir zamandır sürdürülmekte olup Aralık 1972 tarihinde resmi gazetede yayınlanan «Kamu İktisadi Teşebbüsleri Reform Stratejisi» ile düşünö-

len reformun modeli, kapsamı ve esasları belli olmuş bulunmaktadır. Buna göre :

a) Kamu İktisadi Teşebbüslerini bir bütün olarak ele alıp, bunlara arasındaki işbirliği, koordinasyon ve birbirini tamamlama gereklerini yerine getirmek, genel ekonomik ve malî politika ile teşebbüslerin politika ev faaliyetleri arasında uyumu sağlamak ve bütçe ile hesap ilişkilerini düzenlemek üzere «Devlet Teşebbüsleri Genel İdaresi» kurulacaktır.

b) Mevcut Kamu İktisadi Teşebbüsleri sektörel özellikler dikkate alınarak Devlet Holdinglerine dönüştürülecektir.

c) Devlet Holdingleri, eğitim, araştırma, eğitim, plânlama, finansman organizasyon-model, personel, insan gücü gibi ortak hizmet konularına göre örgütleneceklerdir.

d) Devlet Holdingleri yatırım işlerinin plânlamasını, projelendirilmesini, ihalesini, mühendislik ve kontrol, finansman gibi işlerini de yürüteceklerdir.

e) Holdingler 440 sayılı kanun disiplini içinde Devlet Personel rejimi dışında özel personel statüsü-

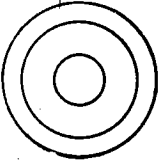
ne tabi olacaklardır.

f) Devlet Holdinglerinin faaliyet plânlarına giren üretim ve hizmet konusu ile ilgili Bakanlıklarla ilişkisi işletme faaliyetlerinin özerkliğine tesir icra etmeyecek biçimde düzenlenecektir.

g) Devlet Holdingleri «işletme» faaliyetlerini özel hukuk hükümlerine göre kuracakları «sermaye şirketleri» aracılığı ile yürüteceklerdir. İşletme şirketlerinin, özel hukuk hükümleri çerçevesinde verimlilik ve kârlılık ilkelerine göre faaliyet göstereceklerdir.

ğ) İşletme şirketlerinin amaçları üretim faktörlerinden en yüksek verimliliği sağlamak olacak, ana holding işletmelere kârlılık ve belli sayısal oranlarla saptanacak hedefler vermek suretiyle işletmecilikteki başarılarını denetleyecektir.

h) Şirketlerin personeli bütünü ile, özel hukuk hükümlerine göre işe alınan, çalıştırılan ve işlerine son verilen elemanlardan oluşacaktır. Bu şirketlerin personeli işlerindeki başarıları dereceleri objektif kriterlerle ölçülecek ve İş Kanunu hükümlerinden başka bir teminata sahip olmayacaklardır.

Çevre Sorununun Önemi ve Kalkınma Çabaları

SERVER ŞENGÜN

Doğal güzelliği dillere destan İstanbul'umuzu adım adım dolaşalım isterseniz... Dolaşalım ve o güzellikler diyarı şehrimizde ne çirkinlikler, ne kirlilikler bulunduğunu hep beraber görelim, içimiz burkula burkula, içimiz yana yana!

Şehrin en merkezi yerlerinden, en kıyı köşelerine kadar, en kenar mahallelerine kadar dikkatle bakalım, ne görürüz buralarda pislikten başka.. Taksim Meydanında, Hürriyet Meydanında, Eminönü, Sirkeci, Beşiktaş, Aksaray meydanlarında, belki bazı zamanlarda değil ama, hele sabaha karşı ve gece geç saatlerden sonra ne çirkin manzara- larla karşılaşırız bilirsiniz. Tüm-

sek tümsek çöpler, dağınık artıklar ve kalıntılar. Kokuları etrafa taşmış, tiksinti verici şekilde.

Kenar mahallelerin günlerce çöplerden temizlenmemiş sokakları. Nefis Boğaziçi sahillerinin insan eliyle perişan hale getirilmiş manzarası, kanalizasyon çalışmalarının düzensizliği nedeniyle günlerce, aylarca çamur ve mikrop yuvası şeklinde dönüşen caddeler. Dinlenme ve eğlence yerlerinden gelişmiş güzel yararlanma sebebiyle meydana gelen kirlilik. Hep insanın dikkatsizliği ve kötü davranışları sebebiyle olan kirlenmedir. Çevrenin bu kirlenmesini biraz dikkat ve ilgiyle önlemek çok kolaydır.

Fakat bunun dışında daha önemli ve daha büyük bir anlamı bulunan kirlenme vardır ki, günümüzde bütün Dünya ülkelerini meşgul eden de bu sorundur ve çevre sorununu dendiğinde, akla bu gelir. Değişen toplum yapısının tabii bir sonucudur durum. Sosyal, ekonomik, kültürel ve bilhassa teknolojik gelişmeler bugün için çevre sorunlarını üzerinde muhakkak durulması gereken bir öneme ulaştırmıştır. Çünkü insanoğlu daha ilk devirlerden beri çevresini kirlletmeye başlamıştır ama, hiçbir zaman için böyle bir meselenin söz konusu olacağını düşünmemiştir. Binlerce, yüzbinlerce yıl sonra ancak akla gelebilmiştir böyle bir dert, böyle bir mesele... Bu, hava ve suyun kirlenmesidir, yani insanoğlu için lüzumlu en önemli iki unsurun kirlenmesi!..

İstanbul'da vasıta denince akla ilk önce vasıta sıkıntısı gelir.. Halk işine nasıl gideceğini, işinden nasıl döneceğinin hesabını yapar. Vasıtaların o simsiyah eksos dumanları çok kere kimsenin umrunda bile değildir. Vapur bacalarından boğazın güzelliklerine yapışan simsiyah çirkinlik ve insanı tiksindiren koku kaç kere problem olarak ele alınmıştır? Fren balatalarından çıkan vücuda zararlı toz ve maddelerle, uçların havaya saldıkları zehirli gazların hesabı yıllarca kimseye sorulmamıştır. Hele fabrika ve

imalathanelerin çıkardıkları duman ve artık maddelerin hava ve çevreyi kirlletmelerine ne denir?

Kanalizasyon bozukluklarından İstanbul halkının çektiği unutuluyor mu hiç? Nehir ve denizlere atılan artıklar ile akıtılan pislikler, yıllardan beri biriken tehlike ve iğrençlik unsurudur. Sahillerimizi denize girilmeyecek hale getiren mikrop ve pislik son yıllarda gazete ve öteki yayın organlarının sık sık işlediği konular arasına girmiştir. Hastalık ve hatta ölüm getiren bu pislik, yıllardan beri süregelen çevreyi umursamazlığın neticesi değildir mi? Bu yalnız İstanbul ve Türkiye'de değil, dünyanın öteki bütün ülkelerinde böyledir. Başta medeniyetin beşiği Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere İngiltere, Japonya, Batı Almanya, Fransa ve İsviçre'de çevrenin bu tür kirlenmesi, üzerine çok önemle durulacak hale gelmiştir.

REN VE THAMES NEHİRLERİ BİRER ÖRNEK

Suyun ve havanın kirlenmesi ülkelerin ciddiyetle ele aldığı problemler haline gelince bazı incelemeler ve tetkikler durumun ne kadar ürpertici olduğunu ortaya koymuştur. Meselâ İsviçre Alplerini başlangıç noktası olarak alıp, Kuzey Denizi'ne boşalan Ren nehrindeki bir tetkik ilginç sonuçlar ver-

miştir. Birinci önemli şehir olan Basel'de Ren'in kirlilik derecesi 10-15 zerrelikken, 100 mil ötedeki Strasbourg'da 2000'e ulaşır. Bu miktar bütün nehir boyunca topladığı pislik ve kirlilikle denize ulaştığı noktada metre küpte bir milyon 500 bine çıkar. Sebep, insanoğlunun çeşitli nedenlerle lâkayt kalması ve kirlenmeye iştirak etmesidir.

İngiltere'de Thames nehri de aynı dertten müstariptir. Devamlı şekilde kirlenen ve gün geçtikçe göze batır hale gelen Thames'in bozulması nihayet İngilizler tarafından ele alınmış ve nehrin temizlenmesi için çalışmalara girişilmiştir. Nehir boyunca sanayi ünitelerinin boşalttıkları hidrojen sülfür bir ara o derece tahammül edilmez bir çürük yumurta kokusu yaratmıştır ki, çaresiz nehrin temizlenmesine başlanmıştır. Yirmi yıldan beri sürdürülen bu çalışmalar sayesinde Thames nehri artık oldukça temizlenmiştir. Şimdi o pis kokulardan eser kalmamıştır ve verilen bilgiye göre Thames nehrinin aşağı kısımları balıkların yaşayabileceği duruma gelmiştir.

EİSAKU'NUN KARARGÂHI

Sular kadar havanın da önemli sorunlar yaratacak kirlenmelere uğradığını söylemiştik. Bunun ne derece önemli olduğunu Japonya'da

da görebiliriz. Hava kirlenmesine en tehlikeli şekilde maruz kalan Japonya, bu konuda geniş tedbirler almakta ve havanın kirlendiği her bölgede gerekli çarelere baş vurulmaktadır. Nitekim geride bıraktığımız yıllarda Japon başbakanı Eisaku Sato; meseleye hükümet olarak el koydu ve hava kirlenmesini önlemek için kendi başkanlığında bir karargâh kurdu. Bu karargâhın görevi kirlenmeyi önleme çalışmalarını yönetmek ve gereken her türlü yardımı temin etmektir.

Amerika Birleşik Devletlerinde halk ve hükümet yetkilileri otomobil firmalarına baskıda bulunarak zararlı gaz çıkaran otomobil yapımının önlenmesini istemişlerdir. Hattâ California eyaleti çok ilginç bâir teklifte bulunarak iç pailamalı motorların 1975 yılından sonra yasaklanmasını istemiştir. Amerika'da uçak fabrikaları da yeni çalışmalar girışerek havayı daha az kirleten uçak yapmanın çarelerini aramaya başlamışlardır. Ölüm oranlarının birden bire artması üzerine harekete geçen Londra Belediyesi 1952'len bu yana aldığı tedbirlerle, havanın kirlenmesini takdir edilecek derecede azaltmaya muvaffak olmuştur. Bu tedbirlerin başında da kömür yakmanın yasaklanması gelmiştir.

Bilindiği gibi Türkiye'de de hava ve su kirlenmesi son yıllarda

ele alınmaya başlanmıştır. Bilhas-
sa Ankara havasının çok kirlenme-
si yetkilileri geç de olsa harekete
geçirmiştir. Bu üzüntü İstanbul için
de varittir ve son yıllarda kalorifer
yakıcılarının kurslara tabi tutulma-
sı, yanlış kömür yakımı sebebiyle
hava kirlenmesini önlemek içindir.
Boğaz sularının pis ve kirli olduğu
anlaşılmış, mikroplu yerlerde yü-
zülmemesi zaman ihtar ve
ikaz edilmiştir.

YAŞAMAK İÇİN AMA!..

İnsanoğlunun etrafını kirlet-
mesi daha ilk çağlarda ve yıllarda
başlamıştır. Isınmak için ateş ya-
kan, fakat onun toz ve dumanını ak-
lının ucundan geçirmeyen insan,
avladığı avını yiyip artığını etrafa
atarken de bugünkü problemin içi-
ne girmemiştir. Barınmak ve ısın-
mak için ormanları yakan, denize
patlayıcı maddeler atarak balıkları
ortadan kaldıran günümüzün in-
sanları da bütün bu işleri yaparken
çevreye ne kadar zarar getirdiğini
pek düşünmez. En normal ihtiyaç-
larımız için tuttuğumuz hareket
plânlarında hep çevreyi bozan ge-
lişmeler vardır. Barajlar yaparken
imha ettiğimiz tabiat güzelliğiyle,
göklere çıkardığımız fabrika baca-
larının sıhhat bozan dumanları, var-
lıklarını korumak için nükleer dene-
melere girişen ülkelerin kustuğu
radyoaktif bulutlarla, gemilerin bi-

raktığı yanmış yağlar bunlara ör-
neklerden bazılarıdır.

Şüphesiz ki insanoğlu çevre-
sini kirlletirken, bu işi kötülük ol-
sun diye, etrafı kirlletmek için yap-
mıyor. Yaşamak ve neslini devam
ettirebilmek için yapmak zorunda
olduğu birçok hususlar bu doğal
sonucu meydana getirmektedir. Bir
yandan artan ihtiyaçları tatmin et-
mek, bir yanda da asgari ihtiyaçla-
rı karşılamak için gösterilen çaba-
lar kaçınılmaz birer kirlletme sebe-
bi olmaktadır. Teknolojik geliş-
meler, insan için ne kadar maddi
olanaklar sağlıyorsa, yan tesir ola-
rak da çoğu zaman güzelliği, te-
mizliği, sessizliği ve huzuru boz-
maktadır.

İşte bütün bu sonuçlar son yıl-
larda ekonomistler ve teknisyenle-
ri, ekolojistlerle karşı karşıya ge-
tirmiştir. İnsanla çevre ilişkilerini
inceleyen, çevrenin insana göre
durumu ve yapısını araştıran eko-
lojistler, sadece teknik gelişmeyi
ve maddesel büyümeyi düşünen
ekonomistler cephe almışlardır.
Ekolojistler fikirlerini kabul ettir-
mek için uğraşırlarken derler ki,
«Evet yaşamak ve bazı ihtiyaçları-
mızı karşılamak için muayyen işle-
ri yapmak zorundayız, fakat bütün
bunları meydana getirirken, insanın
sükûnete, temizliğe, güzelliğe ve
doğal yapıya olan sevgisine saygı-
lı davranmalıyız. Eğer bugünden

gerekli tedbirleri almaz ve umursamaz bir düşünüşle sadece yeni bir şeyler yaratma gayretlerine atılırsak ilerde dönüşü çok zor bir çıkmaza girebiliriz.» Nitekim ekolojistlerin bu çabaları olumlu sonuçlarını vermeye başlamış ve hükümetler çevreyi bozmayacak ekonomik gelişmelere yönelmişlerdir. Birleşmiş Milletler Atom Enerjisi Komisyonu başkanlarından Dr. Glenn Seaborg'un şu sözü çok anlamlıdır : «Enerji ve tabii kaynakların kullanılmasındaki tutumumuzda geniş ölçüde değişiklik yapacağız ve büyük ölçüde insalcıl olacağız. Yeni bir kalkınma felsefesiyle, insanın çevresini bozmadan, ilerlemenin yollarını rayacağız.»

ARTIKLARDAN YARARLANMA

Çevrenin kirlenmesini önlemek için şimdi çabalar yoğunlaştırılmıştır. Devletler için önemini anlamış ve elbirliğiyle bu savaşı kazanma çarelerini aramaktadırlar. Ayrıca tek tek sürdürülen çalışmalar da olumlu sonuçlarını vermeye başlamıştır. Şimdi Dünya, artık yiyeceklerin özel işlemlerle yeniden yenecek hale getirilmesini, kirlî suların temizlenerek içilir şekle sokulmasını araştırıyor. Çöp ve işe yaramaz kalıntılardan inşaat ve yol malzemesi yapılmaya başlandı bile.

Meselâ bir Japon müteşebbisi,

çöp ve artıkları balya haline getirip, sonra da etrafını asfalt, vinly ve demirle iyice sıkıştırarak sarıyor. Bu maddeler inşaatla rahatlıkla kullanılabilir. Birçok ülkede çöpler yakılarak ısı ve enerji elde edilebiliyor. Frankfurt'ta günde 700 ton çöp yakılarak 40.000 kişinin ısı ve ışık ihtiyacı karşılanabiliyor. Paris yakınlarında çöplerden elektrik elde edilmekte ve bu bölgenin ihtiyacına cevap verebilmektedir. Pennsylvania'da bir elektrik fabrikası, bacasından çıkan sülfür dioksidi alıp sülfürik asit haline getirebiliyor. Amerika'da artık şeker kamışı hamuru ve pirinç sapları çok yararlı hayvan yemi haline sokulabiliyor.

Bunların gibi daha sayısız örnekler verilebilir ve bütün örnekler, çevre kirlenmesinin önlenileceğini, önlenmeye başlandığını gösterir.

STOCKHOLM KONFERANSI

Çevre sorunlarının öneminin kavrandığını ve hemen hemen bütün ülkelerin bu alanda çalışmayı benimsediklerini belirtmiştik. Şimdi de Haziran ayında Stockholm'de yapılan Birleşmiş Milletler Çevre Konferansına değinelim ve bu, yazımızın son kısmı olsun.

Bilindiği gibi Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı aşağı yukarı

bütün üye devletlerin katılmasıyla büyük ilgi görmüştü. Konferansın amacı, insanın çevresi içinde tam bir huzurla, ahenkli olarak yaşaması ve çevrenin güzelliğini korumak yollarını araştırmaktı. Bu arada politik bazı münakaşaların da yapılp, türlü karar ve prensiplere varılan konferans çok faydalı sonuçlar vermiştir. Konferans herşeyden önce çevre sorununun önemini anlatması bakımından büyük yarar sağlamış ve bu meseleyi yeni yeni öğrenen ülkeler, çalışmalarını daha ciddi ve daha yoğun yapmaya yönelmişlerdir. Konferansa ait bilgiyi bir gazete haberinden ve gerçekleşmesi dileğiyle beraber okuyalım :

«Stockholm : Birleşmiş Milletler Çevre Sorunları Konferansınca dün (16 Haziran) benimsenen son bildiri, griş bölümünde, çevre korunması ve ıslahı, kalkınma yolundaki ülkelerin çabalarını gelişme yönünde yoğunlaştırmalarının önceliği, bilim ve tekniğin çevre niteliğini sürekli olarak ıslah için sağladıkları geniş olanaklar, hükümetlerin kendi çevre politikalarını belirlemede egemenlikleri ile birlikte uluslararası bir işbirliğinin gereği konuları üzerinde durmaktadır.

Bildirinin bundan sonraki bölümlerinde ise 25 ana ilke açıklanmaktadır. Bu ilkelerden önemlileri

şunlardır :

— Özgür, eşit ve yeterli yaşama koşulları içinde, niteliği kendi refah ve haysiyetine uygun bir çevre içinde yaşamak, insanın ana haklarındandır. İnsanın görevi çevreyi korumak, şimdiki ve gelecek kuşaklar için ıslah etmektedir. Bu görüşle, ırk ayrımını, hor görmeyi teşvik eden politikacılar, yabancı egemenliği ya da sömürgecilik ve benzeri baskı şekilleri yerilmeli ve ortadan kaldırılmalıdır.

— Yaşantının niteliğini ıslah etmek için gerekli koşulları yaratmak, insanın çalışmasına ve varlığına uygun bir çevre sağlamak isteniliyorsa, sosyal ve ekonomik gelişme vazgeçilmez bir unsurdur. Az gelişmişlik koşullarına bağlanabilecek çevre yetersizlikleri vahim sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Buna çare bulmanın en iyi yolu, özlü teknik ve mali yardım sayesinde gelişmeyi çabuklaştırmaktır. Kalkınma yolundaki ülkeler için fiatların dengeli kalması ve temel maddeler için adaletli bir değerlendirmeye esastır.

— Çevre sorunlarına ilişkin olarak izlenecek ulusal politikalar gelişme yolundaki ülkelerin gelişme potansiyellerini azaltmayıp aksine çoğaltmalıdır.

— Nüfus artışlarının yüksek oranlara ulaştığı ya da nüfus yo-

ğunluğunun çevre üzerindeki olumsuz etkiler yaratabilecek sevilere yükseldiği bölgelerde, insanın ana

haklarına saygılı ve ilgili hükümetlerce uygun görülecek nüfus politikaları tatbik edilmemelidir.»

beciya

339 Milyar liralık Türkiye kalkınma hızını yüzde 25 e çıkarmanın finansman «töleme» kaynakları adlı esas betkemden 2 ci ve son kısım özeti

Halit TARANCI

Türkiye kalkınma hızını % 25 e çıkarmanın finansman «töleme, kaynakları adlı esas betkemden 2 ci ve son kısım özeti (1)

1 — Bu özetle 339 milyar liralık çıkma gelirini elde edebilmek için neler yapılması gerektiği açıklanmıştır.

Üçyüzotuzdokuz milyar liralık çıkmal gelirinin sağlanması, ilk betkede belirtildiği gibi, ihtiyaç

fazlası toprak ürünlerinin üretiminden ve çıkmal yolu ile satışından, elde edilecektir.

Burda bir soru akla gelebilir, acaba bu iş bir tek çıkaryol mudur? Hayır tek yol değildir, ancak ben sadece bu yolun incelemesini yaptım ve sonucunu belirttim, yoksa elbetteki başta sanayi kesimi olmak üzere, başka yollar da vardır, fakat sanayileşmenin ilk adımlarını atan bir memlekette, en rasyonel yol, tarımdan çıkmal geliri sağlayıp yeni sanayi yapıtları yapmaktır. Yani amaç bir sanayi ülkesi olmaktır. Yüksek tarım geliri sadece bir araç olacaktır.

2 — İncelenen toprak ürün-

(1) 1 ci özet İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunlar Derneğinin yayın organı olan İktisat Dergisinin 1971 aralık ayı sayısında yayınlanmıştır.

leri altı gurup halinde incelenmişlerdir (1 ci özetin ek tablosunda görüldüğü gibi.) Meyve ağaçları, Orman ürünleri, hayvansal ürünler ve bunların her çeşit mamûlleri incelemelerimize dahil değildirler.

3 — Altı ürün gurubunun her birinden ne kadar üretim elde edilebileceği ve bunların dış ülkelere satışları halinde kaç milyon, kaç milyar lira sağlanabileceği 1 ci özetin ek tablosunda açıklanmıştır. Ancak konunun yeni okurlar tarafından kolaylıkla kavranabilmesi için, burda gurplar amaç ekim alanı, amaç üretim miktarları ve amaç tutarlar kısaca açıklanmıştır..

Ekim alanları, belirli oranlara ve bir amaca göre büyütülmüş alanlardır. Amaç otuz milyon hektar ekim alanıdır ve bu da çizelgenin toplam satırında görülmektedir.

1970 yılında ilgili sayım kanunun gereğince Tarım sayımı da yapılmıştır. Bu sayıma göre Türkiye'nin arazi toplamı en yeni yöntemlerle tekrar hesaplanmış ve bu toplam 81.457.108 hektar veya 814.571,08 kilometre kare olarak bulunmuştur. (2)

Bu sayıma göre 1970 yılında 16.966.544 hektar ekili tarla arazisi toplamıdır. Sezelikler ise 445.

Üretim gurp adı ve sıra Na.	Amaç ekim alanı Hektar	Amaç üretim miktarı Kilogram	Amaç tutar TL.
1.0- Tahıl	21.055.814,88	96.652.705.842	109.730.091.537
2.0- Baklagiller	837.236,37	2.477.400.839	2.366.228.081
3.0- Endüstriyel bitkiler	2.625.121,47	14.412.948.125	11.760.385.502
4.0- Yağlı tohumlar	2.552.365,52	4.498.594.191	2.705.817.543
5.0- Yumru bitkiler	658.922,29	25.780.524.400	11.976.617.270
6.0- Sebzeler	3.107.775,84	210.677.700.021	200.549.085.443
1.0-6.0 gurpları genel toplamı	30.000.000,00	354.499.873.418	339.088.225.346

Not : Yukardaki gurupların ekim alanı için ilk beş grupta 1967 yılı, 6 ci gurup için ise 1968 yılı istatistikleri esas alınmıştır.

359 hektardır. Böylece ekili arazi ve sebzelikler toplamı 17.411.903 hektardır.

«30.000.000 — 17.411.903 = 12.588.087 hektar arazi amaç ekim alanından eksik ekilmiş demektir.

Bu miktar 1967 de sebzelik dahil:

(2) T. C. Devlet İstatistik Enstitüsü Yayın Na. : 656

30.000.000 - 16.539.880 =
13.460.120 hektardır.

13.460.120 - 12.588.087 =
872.033 hektar 1967 - 1970 arasın-
da ekim alanında genişleme olmuş-
tur. Bu duruma göre yıllık ekim ala-
nı artışı (kendi haliyle) :

872.033 : 4 = 218.008 hektar-
dır.

Eğer bu iş kendi haline bırakı-
lırsa, (30.000.000) hektar arazi eki-
lebilmesi için :

12.588.087 : 218.008 = 57,7
yıl beklemek lâzımdır ki bu durum
hiç arzu edilen bir bekleyiş değil-
dir. Ancak bu durum hesaplara gö-
re beliren üzücü ve kurumsal bir
sonuçtur. Bu işin gerçekleşme plâ-
nı ise şöyle olabilir :

4 — İlk iş nadasa ayrılan
9.044.207 hektar arazi (Kaynak :
16, DİE-656) yi yeteri kadar doğal
ve sungi gübre kullanılmak suretiy-
le veya baklagiller ekimi ile tahıl,
sıra ile ekilmek suretiyle yok edil-
melidir. Böylece ilk plânda ekim a-
lanı 26.456.110 hektara yükselmiş
olur.

5 — Arta kalan :

30.000.000 - 26.456.110 =
3.543.890 hektar da ürünlerin satış
durumuna göre yeni ekim alanları
olarak işlenmelidir.

Her ürüne düşen ekim alanı,

gruplar bakımından, miktarı
amaç olarak ne olmalıdır, bu hu-
sus yukarda açıklanmıştır, ancak
bunlar tabii mutlak değildir, çün-
kü her ürün bir ticaret malıdır, bu
bakımdan miktarlar duruma satışa
göre ayarlanmalıdır. Pazarlama
incelemelerine göre her yıl yeni
kararlar verilebilir.

6 — Bu otuz milyon hektar-
lık ekim arazisinde altı grupta
toplanan 71 çeşit ürün ekildiğın-
den ve bunlar içinde bazı ürünle-
rin iki çeşidi aynı tarladan elde e-
dildiğinden (örneğin pamuk lifi
ile çiğit, keten lifi ile keten tohu-
mu bunlara ayrılan tarla iki defa
hesaba katılmış olmaktadır. Bu
iki çeşit ürünlü ürünlere ayrılan
genişletilmiş arazi toplamı 1.112.
444,92 hektar olduğundan, bunu
otuz milyon hektardan düşersek
edimsel olarak genişletilmiş ekim
arazisi bulunurki bu da 28.887.555,
08 hektardan ibarettir.

339 milyar lira yeterli bir
kalkınma geliri olduğunda ve bu
tutar gerçekte 28.887.555,08 hek-
tarda yetişen ürünlerden elde edil-
miş olduğundan, 1.112.444,92 hek-
tar da meveliklere ayrılmalıdır.

Meyvelikler bahçe alanı top-
lamı 1970 Tarım sayımına göre
1.053.500 hektar iken bu dikim
alanına da 1.112.444,92 hektar ek-
lersek bunun da amaç alanı ilk
plânda 2.165.944,92 hektara yük-

seltilmiş olur. Tekrar edelim meyvelikler 71 çeşit ürüne dahil edilmemişlerdir.

7 — Pazarlama incelemelerinin marketinin yapıldığını önsayarak, diğer üretim koşulları üzerinde duralım..

8 — Tarıma elverişli topraklarımızın kapasitesi :

Yukarda hesapları yapılan ve tarla ekinleri alanıyla sebzelikler alanı toplamı olan 28.887.555,08 hektar dışında kalanları da bunlara eklersek :

1 — Tarla ürünleri, sebzeliklerin genişletilmiş alanıyla nadas alanı toplamı	28.887.555,08 Hek.
2 — Meyvelikler alanı	2.165.944,92 »
3 — Bağlar	1.115.441,00 »
4 — Zeytinlikler	537.674,00 »
5 — Ekim ve dikim arazisi toplamı	32.06.615,00 »
6 — Çayır, mer'a	10.881.808,00 »
7 — Tarım ve dikim dışı arazi (ormanlar, dağlar, meskûn yerler ve saire)	36.913.675,00 »
8 — Göller (baraj gölleri dahil)	955.010,00 »
9 — Türkiye arazisi toplamı	81.457.108,00 »

hektardır. Bu da 814.571 km² arazi demektir. Bu durum 1970 yılı tarım sayımına göre böyledir.

Görülüyorki genişletilmiş ekim dikim arazisi toplamı dışında kalan arazi : 81.457.108 - 32.706.615 = 48.750.493 hektardır.

Burada dikkati çeken çayır ve meraya ayrılan veya kalan arazinin azlığıdır. Gerçekten de yine

1970 istatistiklerine göre on çeşit ehli hayvan sayısı 73.031.000 adet veya yuvarlak hesap 73 milyon adettir. Bir hayvan için düşen arazi : 10.881.808 : 73.000.000 0,1480 hektardır, veya 1480 metre karedir. Bunun miktarını artırmak için ise yaramaz zannedilen araziden ıslahyolu ile çayırliklar teşkil edilmelidir. Ayrıca sungi yem fabrikalarında artırılarak hayvan yemleri üretimi ihtiyaca uygun bir düzeye çıkarılmalıdır. Böylece ekim ve dikim ürünleriyle, hayvancılık ürünlerimiz ülke ihtiyaçlarına ce-

vap verir hale getirilmelidir.

9 — 30 milyon hektara ekilecek olan 71 çeşit üründen **339 milyar liralık çıkmal gelirinin** sağlanabilmesi için aşağıdaki önlemlerin alınması gereklidir.

9.1 — Tarımda başarı sağlanması için önce tarımsal envanterimizin % 100 doğru olarak saptanması ve bilinmesi lâzımdır.

9.2 — Tarım envanterinin başında tarım fabrikaları durumunda olan topraklarımızın, tapu ve kadastro planlarının tamamlanması lâzımdır. (Ben bu konu üzerinde 1950 yılından beri durmuş ve yayınlar yapmış bulunmaktayım.) Türkiye'den geçen enlem ve boylam dairelerinin kesiştikleri noktalar, birer ana nirengi noktası kabul edilmeli ve bunlar numaralanmalıdır, diğer nirengi noktaları bu ana nirengi noktalarına göre ayarlanmalı ve bunlar da numaralanmalıdırlar. Tapu ve kadastro işleri bu esaslara göre yapılırsa, bunların sosyal, ekonomik, yönetsel bir çok sonuçları kendiliğinden belirir (3).

Yapılan incelemede 1970 yılı ekim ayı sonu itibariyle (ana betkenin yazıldığı tarihlerde) Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünce 9.812.283,6 hektar veya 98.122,836 Km² arazinin tapulama işi tamamlanmıştır. Yani Türkiye arazisinin % 12,57 sinin veya Türkiye kültür arazisinin % 15,10 nunun tapulanması tamamlanmıştır.

Görülüyorki çok yavaş yürünmektedir.

- (3) Ayrıntılar 1953 te yayınladığım Milletçe Kalkınmanın Esasları ve Şartları adlı kitabımdadır.
- (4) Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünden alınan kayılara göredir.

Ayrıca meskûn yerler için de kadastro plânları yapılmaktadır. 1970 yılı ekim ayı sonu itibariyle 38 il ve 77 ilçede 1.384.731 parselin belediye sınırları içinde Kadastro sunun tamamlanmış olduğu, Türkiye'de kadastro yapılacak parsel adedinin ise 3.500.000 parsel olduğu, bu duruma göre kadastro yapılması gereken yerlerin ancak % 39,56 sinin kadastro sunun yapıldığı anlaşılmaktadır ki, konu da da geri kalmışız demektir. Bunlar süratlendirmek tarımsal üretimi artırmanın ilk koşullarıdır.

9.3 — Tarımda miras sorununun halledilerek cüce işletme teşekkülüne kesin olarak son verilmelidir.

Türkiyede Toprak dağıtımının durumu 1970 mali yılının başında şöyledir (4) :

266.500 hektar arazinin İtirazsız bitmiş olduğu, 320.000 hektar arazinin dağıtımının İtirazlı durumda olduğu, böylece toplam olarak 586.500 hektar dağıtılmıştır.

Bu özet satırlar yazıldığı sırada (3.12.192) tabii toprak dağıtımında tapulama alanında değişiklikler oldu. Çiftçiyi topraklandırmak için Toprak ve Tarım reformu çalışmaları yapıldı..

İşte bu çalışmalar sırasında ilgili komisyondan açıklandığına

göre (5) :

Tapulama işleri 36.224 köye uygulanmıştır, bunlardan 9.676 köyde 9.774.822 parsel meydana getirilmiştir, bu miktar 104.388.837 dönüm veya 10.438.883,7 hektara eşittir.

Ayrıca 315.190 parsel yani 6.331.609 dönüm veya 633.160,9 hektar toprağın tamamı da hazine adına teşkil edilmiştir.

Halen de (kasım 971) 109 bölgede tapulama çalışmaları devam etmektedir diye açıklanmıştır.

9.4 — Sulama işleri için sadece barajların, regülatörlerin yapılması, bitmesi beklenmemelidir. Bu konuda devlet in yardımıyla köylülerinde yapabileceği işler vardır.

Örneğin, akarsuların yatağında veya kenarında $50 \times 100 \times 5 = 25.000$ metre küplük yeteri kadar büyük havuzlar yapılabilir, akarsu yazın azalsa bile bu depo havuzlardan faydalanılabilir, akarsu havuzun bir tarafından girer, diğer tarafından çıkar.. Bu havuz suları, gerek arazi eğiminden, gerekse pompalamalarla alçak, yüksek araziye de nakledilebilir.. Plâstik, demir borularla uzaklara sevkedilip sonuçta sulama kanallarıyla tarla-

lara aktarılabilir..

Yapılan incelemede, ana betkede belirtildiği gibi, Türkiye-yağmur rejimi, iyi faydalanıldığı takdirde ihtiyaca yetebilecek düzeydedir. Zira Türkiye yağış potansiyeli (gizli gücü) 518 milyar metre küp sudur. Bu esas miktara göre Türkiyede sulanabilir arazi miktarı 14.1 milyon hektardır. Yani 64.963.000 hektar olan kültür arazisinin tamamı sulanamaz, ancak bu miktar arazi yağmurlardan faydalanabildiği kadar sulanmış olacaktır. Türkiye toprakları yukarıda belirtildiği gibi son sayıma göre 81.457.108 hektar veya 814.571.080.000 metre kare olduğuna göre her metre kareye her yıl bir metre küp su düşüyor demektir. Ancak her metre kareye ortalama 0,635 metre küp su düşmüş olmaktadır 30 milyon hektar ekim arazisi için ise her metre kareye ortalama 1,726 metre küp su düşmektedir. 32.706.615 milyon hektarlık ekim dikim arazisinin her metre karesine ise 1,583 metre küp su, ortalama olarak, düşmektedir.

O halde işler düzenlenirse ekim dikim alanlarının her metre karesi için 1,583 metre küp sudan faydalanma olanağı vardır demektir.

(5) 25.11.1971 günlü Cumhuriyet Gazetesinden aktarılmıştır.

9.5 — Gübreleme işinin gelişmesi için, herşeyden önce toprak-

larımızın şimdiki birleşiminin sap-
tanması lâzımdır ki, ona göre Türki-
ye topraklarının haritalarında tapu-
lama haritalarına eklenebilmiş ol-
sun.. Bu taritalara dayanılarak ek-
sik olan maddeler, gübre fabrika-
lariyle tamamlanmış olacaktır.

3 cü beş yıllık plânda gübre
fabrikaları için 4 milyar liralık ö-
denek ayrıldığı da anlaşılmıştır.
Bunun ihtiyaca yetip yetmeyeceği-
ni zaman gösterecektir.

Gübre tüketim miktarı da son
yıllarda şöyle gelişmiştir :

1969	1970	1971
2.447.000	2.214.900	2.536.500

tonu bulmuştur.

Bu tüketim miktarı ekim di-
kim alanına göre (genişletilmiş)
her metre kareye 1971 de 7 gram
ortalama tüketim yapıyor demek-
tir. 1970 istatistiklerine göre sa-
yım sonucunda saptanan 20.118.
518 hektarlık ekim dikim arazisi-
nin her metre karesine ise ortalama
11 gram gübre düşmektedir ki,
bu çok azdır.

9.6 — Doğal olayların etkile-
rini azaltmak için de gerekli ön-
lemle alınmalıdır.

9.7 — Traktör ve sair tarım
makinaları parkı da kurulacak veya
genişletilecek fabrikalarla, yeterli
sayıya çıkarılmalıdır.

1968 yılı istatistiklerine göre
85.475 traktör vardır ve bunlarla
6.411.000 hektar arazi işlenmiştir.
190 yılında ise traktör adedi 105.
865 e ve traktörle işlenen arazi
miktarı da 7.940.000 hektara yük-
selmiştir.

Bu esaslara göre ve bir trak-
tör bir yılda 75 hektar arazi işle-
yebileceğine göre 30 milyon hek-
tarı işleyebilmek için 400.000 trak-
töre ihtiyaç olduğu hesaplanabilir.

100.000 traktör 1970 istatistik-
lerine göre zaten mevcut olduğun-
dan, daha 300.000 traktöre ihtiyaç
var demektir. % 25 te ihtiyat he-
saba katılırsa bu miktar 375.000
adede yükselir. Unutmamak lâ-
zımdır ki burda sadece ekim için
lüzumlu traktör miktarı hesaplara
dahil edilmiştir, yoksa diğer alan-
larda kullanılan traktörlerle birlik-
te bu miktar 400.000 adede yük-
selebilir.

Bu ihtiyacı giderme kendi ha-
line bırakılırsa ancak 36 yılda
375.000 traktör mevcutlara ilâve
edilebilir.

Bu konuyu bir an önce hallet-
mek için mevcut traktör montaj
fabrikalarını hem genişleterek hem
de parçalarının % 95 şini yapar
durumu sokarak veya yeni fabrika-
lar kurarak yılda toplam olarak
100.000 traktör imâl edilmeli ve
bu iş 3 cü beş yıllık plânla en çok

beş yılda halledilmelidir.

Diğer tarım makinalarının ve ekipmanlarının yapımları da traktör yapımına ihtiyaç oranında paralel yapımlarla yürütülmelidir.

Bu 375.000 traktör işe başlarken 2.167.555 çift hayvanına da artık ihtiyaç kalmayacaktır.

10 — O halde bu inceleme sonuçları bir an önce değerlendirilebilirse 5 yıllık bir plânla (bu satırlar yazıldığı sırada 3 cü beş yıllık plân henüz incelenme safhasında idi, bu nedenle bu plâna göre tarım durumunun ne olduğu hakkında buraya bir şey yazılamamıştır.) Üretim düzeyi 1968 de yukarıda açıklanan 71 çeşit üründe 32,8 milyon tondan 354.499.874 tona (1 ci özet betkedeki tabloya bakınız.) yükselir ve bundan Türkiye ihtiyacı düşüldükten sonra çıkmal karşılığı olarak ta **339 milyar lira** veya dolar 15 liradan **22,9 milyar dolar** geliri, her yıl, elde edilebilir.

11 — Üretilen malların satışı ise en önemli konudur. Buna marketing denmektedir. Bunun için hem çıkmal mallarını töleyecek (finanse edecek) özel tüzüklü bir banka kurulmalı ve hem de büyük çıkmal ortaklıkları kurulmalıdır.

12 — Çıkmal ürünlerine piyasa bulmak için Ticaret Bakanlığı Dış Tecim Dairesi çok başarılı çalışmalar yapmalıdır.

13 — Böylece artan üretime hem satış yeri bulunacak hem de memlekete yılda en az 22,9 milyar dolarlık bir döviz kaynağı bulunmuş olacak ve kalkınma hızımız da diğer üretim ve yapım artışları da bu biçimde plânlanırsa % 25 e kadar yükselebilecek ve sonuçta elde kalan dövizlerle yeni ve büyük sanayi yapıtları kurulabilecek, işçilerimize, memurlarımıza yeni iş alanları açılacak ve en sonunda da halkımızın genlik düzeyi kısa zamanda (17 yılda) ortak pazar düzeyine yükselmiş olacaktır.

Ayın İktisadi - Mali, Hukuki Sosyal Mevzuatı

Derleyen Mehmet EMANET

Danıştay İçtihadları :

4. ncü Daire 28.5.1971 Esas :
1969/6480-Karar: 1970/3116

Bir aylık itiraz süresi içinde yapılan düzeltme talebinin reddi halinde

Dilekçenin tiraz Komisyonuna gönderilmesi lâzımdır.

Mükellef Kurumun 26.5.1967 tarihinde Vergi Usul Kanununun 122 nci maddesi uyarınca bağlı bulunduğu Çankaya Vergi Dairesine düzeltme dilekçesini verdiği ihtilafsızdır. Vergi Dairesince anılan kanunun 123 ncü maddesinin ikinci fıkrasına göre düzeltme isteğinin yerinde görülmediği hususu yazı ile bildirilmeyip düzeltme dilekçesinin Maliye Bakanlığına gönderilmesinde ve sözü edilen bakanlıkça da işin esasına girilip, dileğin reddedilmesine kanuni isabet görülmemiştir. Yukarıda belirtilen nedenlerle Maliye Bakanlığının dâva konusu işleminin bu nedenle iptal edilmiş olduğudur.

4. Daire, 21.10.1971 Esas :
1970/7007 — Karar : 1971/6953

İtiraz, Temyiz Komisyonlarından geçmiş ve kesin olarak karara bağlanmış bir verginin düzeltme yolu ile iadesi mümkün değildir.

Davacı işletmesine dahil olan vasıtasını 1968 takvim yılı içinde satarak elde ettiği geliri, yeni bir kamyon alması nedeniyle matraha ilâve etmiyerek sadece envanter kayıtlarında göstermesi ve Vergi Dairesi Müdürlüğünün ise elde edilen gelirin matraha ilâvesi gerekeceği yolunda mütaalâsı nedeniyle zuhur eden ihtilaf için itirazda bulunduğu, itirazın red olması üzerine 20.000.- TL. vergiyi ödediğini, ancak temyiz isteminin Temyiz Komisyonunca kabul edilerek tarhiyatın ortadan kaldırıldığı, İtiraz Komisyonu kararı üzerine ödediği verginin tarafına iadesi yolundaki isteminin reddi yolunda Maliye Bakanlığınca tesis edilen idarî işlemin dilekçede yazılı nedenlerle iptali işeğinden ibarettir.

213 sayılı Vergi Usul Kanunun 125 nci maddesine göre, İtiraz ve Temyiz Komisyonlarından geçmiş

olan muamelelerde vergi hataları bulunduğu takdirde bu hatalar komisyon kararı kesinleşmiş olsa bile evvelki maddelerde yazılı usul dairesinde düzeltilebilir. Şu kadar ki, düzeltmenin yapılabilmesi için hatalar hakkında sözü geçen komisyonlar tarafından bir karar verilmiş olması şarttır. Olayda ise, davacının itiraz, müteakiben de emyiz hakkını kullandığı ve ihtilafın ilgili komisyonlarca incelenerek karar bağlandığı ve itiraz olunan karar kesinleşmeden Kırklareli Vergi Dairesi Müdürlüğü önce Danıştayda idarî dava konusu yapıldığı, ayrıca ihtilâf hakkında dairemizce karar verildiğine göre, davacı isteğinin reddi yolunda Maliye Bakanlığı işleminde kanuna aykırılık görülmemiştir.

Davacının iddiaları bu nedenle iptal edilmiştir.

4. Daire 3.6.1969 Esas : 1967/2410 — Karar : 1970/216

İşe başladığını bildiren mükellefin işi terk ettiğini bildirinceye kadar veya ispat edinceye kadar, çalışmaya devam ettiğinin kabulü gerekir.

213 sayılı Vergi Usul Kanunun 160 ncı maddesinde gelir vergisine tabi mükelleflerin işi bırakmaları halinde vergi dairesine bilgi verme zorunluğunun varlığı açıklanmış bulunmaktadır. İşe başlamayı bildiren bir mükellefin işi terkettiğini bildirmemesi halinde işi bıraktığını ispat edemediği sürece çalışmaya

devam ettiğinin kabulü zorunludur.

Olayda mükellefin işe başlamayı bildirdiği, 1963 yılında işi bıraktığı iddiasını ise ispat edemediği anlaşıldığından, kontrol maksadıyla düzenlenen yoklama fişinde mükellefin imzası bulunmadığı ve bu sebeple tarhiyata dayanak yapılamıyacağı gerekçesiyle vergi ve cezanın terkin edilmesinde isabet görülmemiştir.

4. Daire : 15.7.1971, Esas : 1970/5638 — Karar : 1971/4068

Boş beyanname vermeden evvel işi terkettiğini bildirmeyen mükellefin işe devam ettiği kabul edilir. Aksi ispat edilmedikçe takdir matrahının tenzil veya terkinin isabetsizdir.

213 sayılı Vergi Usul Kanunun 160 ncı maddesinde, faaliyetini durduran mükelleflerin vergi dairesine bildirme mecburiyeti olduğu hükme bağlanmış olmasına göre, mükellefin boş beyanname vermeden evvel bu hususun vergi dairesine bildirildiği hususu tevsik edici belgelerle ispat edilmediği cihetle tarh döneminde faaliyette bulunduğunu kabul etmek icap eder. Natraha ilişkin bilgileri vermediğinden taktir komisyonuna sevkine isabetsizlik yoktur.

Taktir Komisyonu kararının aksi müsbet belgelerle tevsik edilmediği cihetle dava konusu Temyiz Komisyonu kararında isabetsizlik görülmemiştir. Dava bu sebeplerle reddedilip tebliğden itibaren

kanunî süresi içinde % 10 gecikme zammı ve 780 sayılı Af Kanunu nazara alınır.

4. Daire : 28.10.1970 Esas : 1969/5462 Karar : 1970/6069

Yoklama fişiyle yanında çalıştıkları tespit edilen işçilerin işden ayrıldıkları bildirilmedikçe işe devam ettiklerinin kabulü icap eder.

Yoklama fişiyle yanında iki kişinin çalıştığı tespit edilen dâvâlinin mükellefiyeti tesis edildiğine göre, yoklamadan sonraki günlerde işçilerin yanından ayrıldıklarına dair iddiasının kendisinin ispat etmesi gerekirken, yoklama fişiyle tespit olunan hususları süresiz olarak mükellefiyet tesisine yeterli belge sayılamıyacağı yolunda verilen kararda isabet görülmemiştir.

4. Daire : 16.11.1971 Esas : 1970/9562 Karar : 1971/7574

Bir mükellefin askere sevki işin terkinde delil olamaz. Evvelki yıldan devreden mahsûlün satılmamış olması da düşünülemez.

Bir yükümlünün askere sevki, mutlak olarak işinin terkedildiğinin, delil olamayacağı gibi, olayın özelliğine göre mükellefin işini terk ettiği kabul olursa dahi 1966 yılından devredilen incirlerin 1967 yılında babası eliyle satıldığı ve bir miktar kâr sağladığı 9.8.1969 tarihli tutanakta saptanmış bulunduğuna göre, sağlanan bu kazancın arizi ticari kazanç olacağının düşünülmemesinde ve tarhiyatın tamamen terkinin de isabet yoktur.

Davanın bu nedenle kabulüyle, davacının bir işyeri bulunup bulunmadığı, varsa askerle sevki sırasında bu yerin kapatılmış olup olmadığı da araştırılarak varılacak sonuçta göre yeniden bir karar verilmek üzere, Temyiz komisyonun kararı bozulur.

4. Daire : 9.3.1970 Esas : 1969/6279 Karar : 1970/1178

Bir şirket ortağının şirketten çıkması veya çıkarılması, tescil ilân tarihinden muteberdir.

T. T. K. nun 201 nci maddesinde bir ortağın şirketten çıkması veya çıkarılması halinde ortakların keyfiyeti tescil ve ilân ettirmekle mükellef oldukları, bir ortağın şirketten çıkarılması veya çıkmasının üçüncü şahıslara karşı ancak tescil ve ilân tarihinden itibaren muteber olacağı, çıkan veya çıkarılan ortağın keyfiyetin tescil ve ilân tarihine kadar vukubulan şirket muamelelerinden üçüncü şahıslara karşı mesul olduğu hükme bağlandığına, dosya münderecatına nazaran ödevlinin şirketten ayrılmasına dair mukavelinin 19.9.1968 tarihinde tescil ve ilân edildiği anlaşıldığına, hisse devrinin bir üçüncü şahıs durumunda olan vergi dairesine karşı bu tarihten itibaren hüküm ifade edeceğine bunun yukarıda bahsi geçen T. K. nunun âmir hükmü icabı olduğuna binaen verilen kararda isabet görülmemiştir.

Dava bu nedenle kabul edilmiştir.

AKSIGORTA

**YANGIN - NAKLİYAT - KAZA
TRAFİK - MAKİNA KIRILMASI ve HAYAT
SİGORTALARINIZ İÇİN
EMRİNİZDEDİR.**

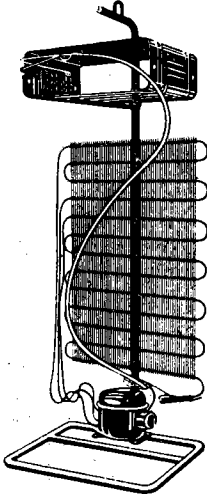
Karaköy meydanı AKSU iş hanı
Telefon Müdüriyet : 493329
Santral : 447535 (5 hat)

Kurucusu AKBANK'ın bütün şubelerine
veya diğer acentalarına müracaatınız
kâfidir.

Memleketimizin elektrik cihazı ve
ev aletleri sanayiinin ihtiyaclarına cevap vermek üzere

TÜRK GENERAL ELEKTRİK ENDÜSTRİ A.Ş.

**Türkiye'nin özel şartlarına göre geliştirdiği,
BEYNELMİLEL KALİTEDEKİ
imalât çeşitlerini iftiharla sunar:**

Komple soğutucu üniteler

(Ev tipi buzdolapları için)

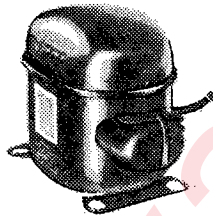
Soğutucu ünite elemanları

Evaporatörler, Kondenserler,
Eşanjörler

Emaye buzin telleri

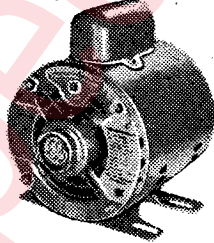
0,29 mm.'den
1,30 mm.'ye kadar
(135° C sıcaklıkta
çalışmaya dayanıklı,
hermetik kalite)

Özel ihtiyaca göre,
makara veya kova içerisinde
kangallar halinde
teslim edilebilir.

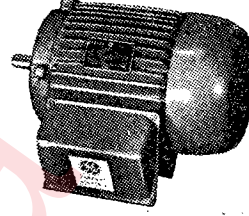
Kompresörler

(75 Kcal/saat 525 Kcal/
saat) Hermetik (tam kapalı)
ve Freon 12 alçak ve yüksek
evaporatör basınçlarında ev
tipi buzdolapları, su soğutu-
cuları, şişe nem gidericileri,
şişe soğutucuları v.s., tatbi-
katlar için.

Özel tatbikat motorları

- Çamaşır makineleri,
yıkayıcı motorları
- Çamaşır makineleri,
sıkıcı motorları
- Konvektör fan motorları
- Aspiratör motorları
- Aksiyal fan motorları v.s.

Genel maksat motorları

- Monofaze yarım kapalı, burç
yataklı motorlar (1/6-3/4) HP
(Özellikle ticari buzdolap
kompresörleri ve sessiz çalışma
isteyen tatbikatlar için)

- Monofaze ve trifaze tam kapalı,
cebri soğutmalı,
rulman yataklı motorlar

1/4-1 HP-1425 d/d 110/220 V.

tek fazlı kondansatörlü.

1/2-2 HP 1425 d/d 220/380 V.

1/2-2 HP 2850 d/d 220/380 V.

1/2-1,5 HP 950 d/d 220/380 V.

Her türlü
tatbikat problemlerinizi için
teknik servisimiz emrinizdedir.

TÜRK GENERAL ELEKTRİK ENDÜSTRİ A.Ş.

Topkapı - İstanbul
Tel.: 23 22 52 - 23 22 55

Genel Satıcısı:

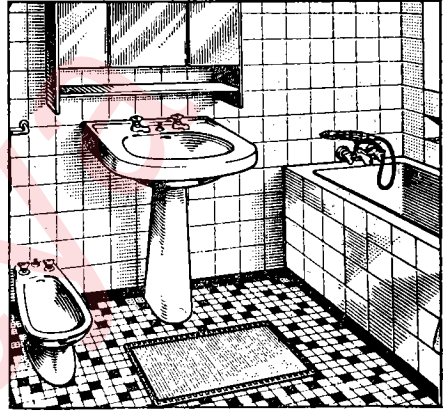
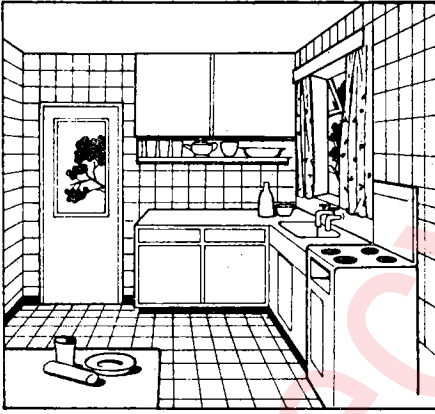
BEKO TİCARET A.Ş.

İstiklâl Cad. 349 Beyoğlu - İstanbul
Telefon: 49 00 39

GENERAL **ELECTRIC**

eşsiz kalite eşsiz güzellik

İşte Çanakkale Seramik Fayanslarına
dünya çapında ün kazandıran iki özellik.

KS

Çanakkale Seramik Fabrikaları A.Ş.

Karaköy, Tersane Caddesi, Hediye Sokak No. 4-6

Tel.: 49 19 90 - 49 74 76

Başlıca Mamulleri:

FAYANS

KAROSERAMİK

KAROMOZAİK

İZOLÂTÖR

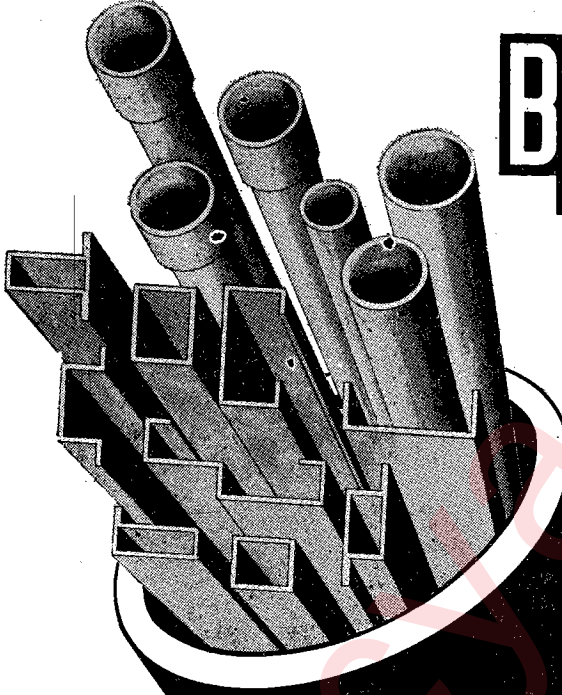
ELEKTROPORSELEN

- polyester elbiselik, pardesülük ve çeketlik kumaşlar
- Blue Jean'likler ve kadife kumaşlar
- Jakarlı perdelikler (İpek, Orlon ve Pamuk)
- polyester gömleklilikler
- Duvar halıları ve seccadeler.
- Jakarlı kadife yatak örtüleri
- Pamuklu ve viskonlu her türlü fantazi emprimeler.

TEKSTİL SANAYİMİZE YÖN VEREN KURULUŞ

GÜNEY SANAYİ

Bs **BORUSAN**
BORU SANAYİ ANONİM ŞİRKETİ
İSTANBUL
1958

SANAYİDE İNŞAATTA

borusan mamulleri

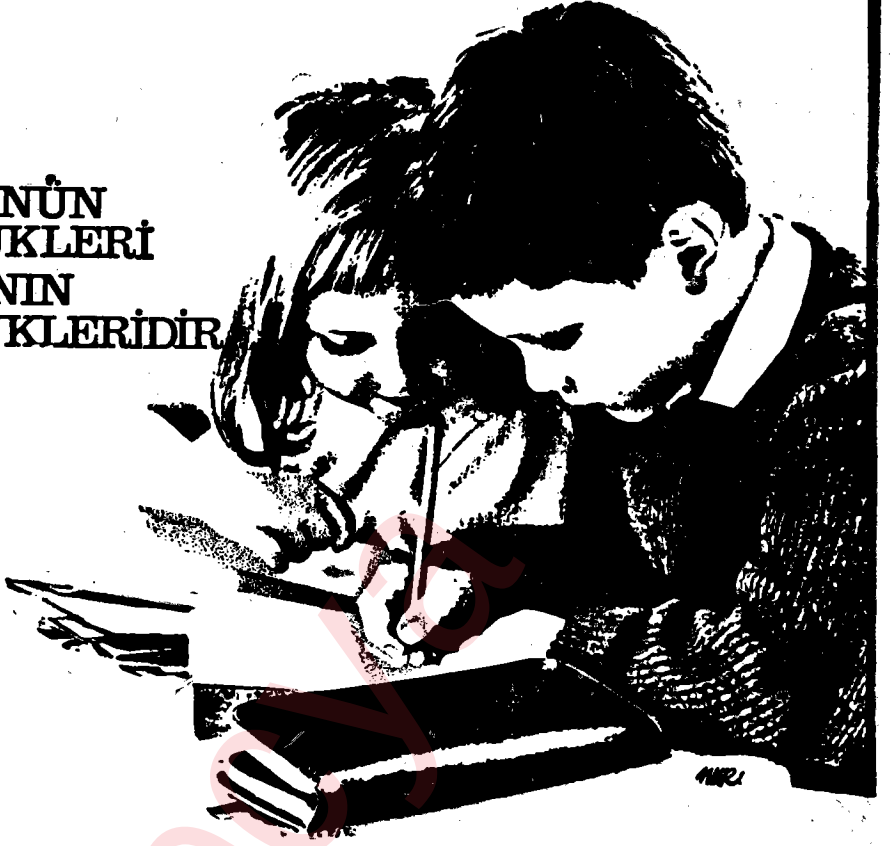
Merkez: Meclisi Mebusan Cad.No 325 Kat 1 Salıpazarı -İstanbul

Santral:44 74 80 (5 Hat) Müdüriyet:44 36 39 Satış:44 76 03 - 49 54 78

ev cihazlarında
ARCELİK
kalitede öncü... fiyatta ölçü

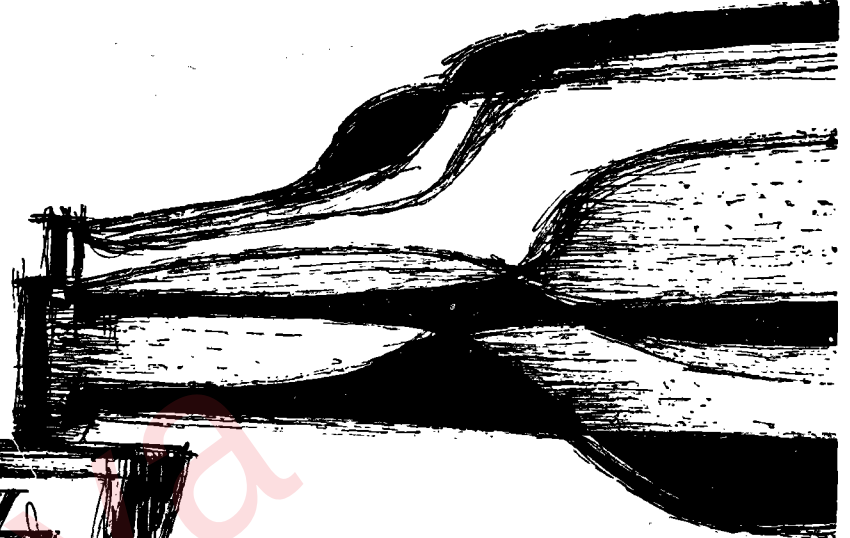
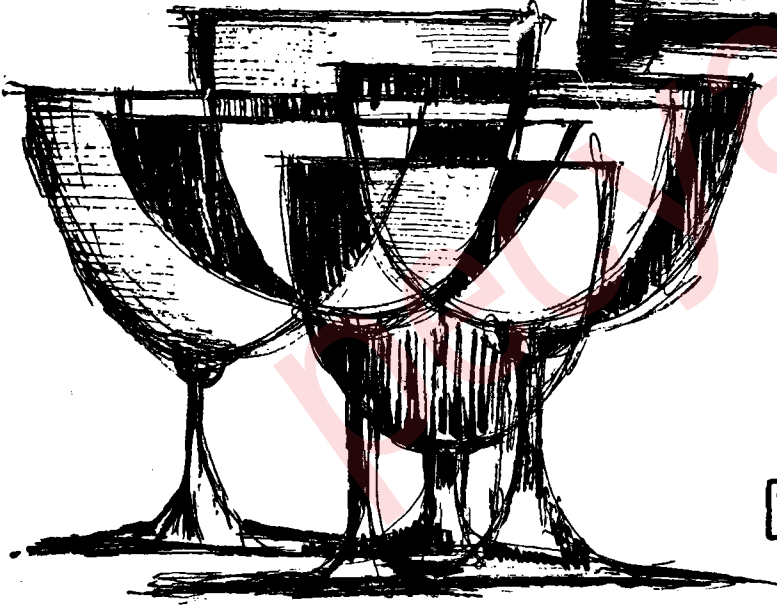
BUGÜNÜN
KÜÇÜKLERİ
YARININ
BÜYÜKLERİDİR

ÇOCUKLARINIZI
TASARRUFA
ALİŞTİRİNİZ

T.C.ZİRAAT BANKASI

HOS BAĞ

**ŞARAP
SANAYİNDE
KALİTE ve NEFASET
ÖRNEĞİNİ YİNE**

**TEKEL
SUNAR**